

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2021/7-8 szám

Tartalom

Villám

- [Ady Endre: Az elátkozott vitorla](#)

Emlékezet

- [Nekünk kell megvédeni](#)
- [Nándi Mihály: „Meghajlás nagymester felé”](#)
- [Dull Ernő: Európa a középkorban született?](#)
- [Ballai László: Európaiság](#)
- [Földeák Iván: Fegyvert s vitézt éneklek](#)
- [Dull Ernő: Az új középkor](#)
- [Nándi Mihály: Szodómia](#)
- [Ballai László: David Aurell](#)

Délibáb

- [Ballai László: Szepes Erika vitairata Ady szimbolizmusáról](#)
- [Ady Endre: Hiába hideg a hold](#)
- [Ady Endre: A muszály-Herkules](#)
- [Babits Mihály: Darutörpeharc](#)
- [Babits Mihály: Turáni induló](#)
- [Babits Mihály: Kútban](#)
- [Móra Ferenc: A haditérkép mint taneszköz](#)
- [Móra Ferenc: Akasztatunk](#)
- [Lukáts János: Jeruzsálemben hull a hó...](#)
- [Deák Mór: Faág](#)
- [Deák Mór: Visszaút](#)

Húrok

- [Dull Ernő: Gépszakállú](#)
- [Szepes Erika: A dallam](#)

Tekintet

- [Ballai László honlapja](#)
 - [Vasáros András honlapja](#)
-

Villám

Ady Endre: Az elátkozott vitorla

Riadt madár felhőkben vész el
S ő forog, a kis szél-vitorla.
Öreg tornyon vén szepegéssel
Forog, forog a szél-vitorla.

Keleti szél oldalba vágja,
Sírva fordul, nem menekülhet.
Most délről veri szélnek szárnya,
Visszafordul, nem menekülhet.

Merre mutasson, sohse tudja,
Nem nézhet arra, merre vágyik,
Muszáj, bús, rab forgás az útja,
Nem mehet arra, merre vágyik.

Madár volt, egyszer nagyon fázott
S elgubbasztott a templom-tornyon.
Megláncolta a madár-átok
S ott forog most a templom-tornyon.

Emlékezet

Nekünk kell megvédeni

Parlamenti tudósítónk:

„Ha baj van, a hazánkat nekünk kell megvédeni” – jelentette ki a jelenlegi miniszterelnök a Magyar Honvédség parancsnokának leváltása, illetve kinevezése alkalmából Országházban. A feladat: felépíteni egy modern, erős hadsereget, hogy Magyarországot megtámadni még véletlenül se jusson eszébe senkinek. A magyar hadseregnek elrettentő erővel kell bírnia! Az új parancsnok, Ruszin-Szendi Romulusz feladata, hogy a hadsereget – fegyelmezett belső rendje és a katonaeszmények megőrzése mellett – beleillessze a magyar társadalomba. A magyar politika 2010 előtt súlyos hibákat vétett, mert nem teljesítette a hazával és a katonákkal szembeni kötelezettségeit, megszüntette a sorkötelezettséget, de nem állított a [néphadsereg – a szerk.] helyére egy modern, ütőképes hadsereget. Szerencsére ez idő tájt nem kellett fegyverrel megvédeni a hazát. Méltatlan állapot volt ez a sok évszázados katonai hagyományokhoz, az alkotmányhoz és a nemzetközi kötelezettségeinkhez képest. Hadgyakorlatok és missziós küldetések sora bizonyította, hogy a magyar katonák legalább olyan jók, ha nem jobbak, mint külföldi társaik, ezért kiérdemelték, hogy megfelelő feltételek között szolgálhassák a hazájukat.

2010-ben, úgymond, adósságot örökölték, ezért mielőtt hozzáfoghattak volna a hadsereg fejlesztéséhez, rendbe kellett tenni az ország pénzügyeit. Miután sikereket értek el a gazdaságban, a családpolitikában, stabilitás, kiszámíthatóság és a hadseregépítésre fordítható pénz kellett, hogy felépíthessenek egy ütőképes hadsereget és mellé egy hadiipart. Úgy látja, az eddigi parancsnok, Korom Ferenc és a miniszter közös sikere, hogy idáig eljutottak, és köszönet illeti Korom Ferencet, amiért teljesítette, amit vállalt és átvezette a hadsereget a reménytelenségből a bizakodás állapotába.

A jelenlegi miniszterelnök szerint egy szabad, független országnak önbizalmat és magabiztosságot csak a saját ereje, a saját nemzeti hadserege adhat, főleg egy olyan régióban, mint Közép-Európa. Itt többször beavatkoztak kéretlen, erős önjelöltek, és az eredmény kivétel nélkül katasztrofális lett hazánkra és a térségre nézve, ezért a közép-európai népekkel közösen nekünk kell felépíteni a régiót. A jó szándék kevés ehhez, erő is kell hozzá, ezért a pénzügyi stabilitás mellé kell egy ütőképes hadsereg is. Olyan szövetségest nem találunk, aki helyettünk védené meg a hazát, legfeljebb mellettünk, velünk. Ezért ha nem vagyunk erősek, elveszünk, és a mi ügyünk mindig elvérzett, mielőtt a beígért felmentő seregek megérkeztek volna.

Végezetül köszönetet mondott a katonáknak a járvány alatt végzett munkájukért. A honvédség a járvány elleni védekezés mellett az alapfeladatait is megbízhatóan ellátta, őrizte a határt, teljesítette missziós feladatait és a terrorizmus elleni küzdelemből is kivette a részét, ahogy az a magyar katonák sok százéves dicsőségéhez, egy modern hadsereghez és egy NATO-tagállamhoz illik.

Szakértőnkől:

Baj van? Vagy farkast kiáltanak? Ki ellen kell megvédenünk magunkat? Ki ellen védhetjük meg magunkat? A trianoni határokat úgy húzták meg, hogy Magyarország minden nagyobb városát tüzéségi tűz alá lehessen venni.

Magyarországot nem azért nem jut eszébe megtámadni senkinek még véletlenül sem, mert a magyar hadsereg elrettentő erővel bír, hanem mert az ország a NATO tagja.

A parancsnoknak nem az a feladata, hogy beleillessze hadseregét a magyar – bármilyen – társadalomba, hanem hogy a rendelkezésére álló személyi állomány és technikai felszerelések ismeretében kidolgozza a legoptimálisabb nemzetvédelmi stratégiát, valamint – az alacsonyabb parancsnoki szinteknek a lehető legnagyobb önálló kezdeményezést biztosítva – gondoskodik annak megvalósíthatóságáról.

„A magyar politika 2010 előtt súlyos hibákat vétett, mert nem teljesítette a hazával és a katonákkal szembeni kötelezettségeit” – értelmezhetetlen, kampányízű kijelentés.

„Szerencsére ez idő tájt nem kellett fegyverrel megvédeni a hazát. Méltatlan állapot volt ez a sok évszázados katonai hagyományokhoz, az alkotmányhoz és a nemzetközi kötelezettségeinkhez képest” – értelmezhetetlen, kampányízű kijelentés.

Sem a hadgyakorlatok, sem a missziós küldetések nem adnak valós képet egy hadsereg harckészültségéről, erre a hadtörténelem a bizonyosság: a 955-ös augsburgi csatát a magyaroknak kellett volna megnyerniük, az 1066-os hastingsi ütközetet pedig az angolszászoknak.

2010-ben a jelenlegi kormány egy stabilizált gazdaságot vett át, tőkevonzó-képességgel, 280 forint/euró árfolyammal, az IMF felé fennálló – tehát megbízható forrásból származó – adóssággal. Az elmúlt évtized alatt megsarcolta a bankrendszert, elriasztotta a befektetőket, monokultúrássá – a német autóipar kvázigyarmatává – tette az ország gazdaságát, az adósságszerkezetet pedig a lakossági hitelezés és az átláthatatlan távol-keleti hitelek irányába toltá el; előbbi infláció esetén összeomolhat, utóbbi bármikor a nemzeti szuverenitást fenyegető intervenciót jelenthet. Magyarország lakossága tízmillió alá csökkent. Ez volna a családpolitikai siker? Súlyos válságokból súlyos válságokba lábaló, szektoriális gondokkal – és belpolitikai feszültségekkel – terhelt ország számára csak akkor jelenthet kiutat a hadiipar és a hadsereg erőltetett fejlesztése, ha háborús konjunktúra áll fenn, és komoly hadizsákmányra számíthat (mint Románia 1918-ban).

Egy szabad, független országnak csak szellemi ereje adhat önbizalmat és magabiztosságot, ezt az erőt a jelenlegi kormányzat a korábban végrehajtott általános és középiskolai, valamint a jelenleg zajló felsőoktatási átalakításokkal teljesen elsorvasztotta; az oktatás saját szoldateszkájába görbített romjaival alig is kezdhet valamit.

„Itt többször beavatkoztak kéretlen, erős önjelöltek, és az eredmény kivétel nélkül katasztrofális lett hazánkra és a térségre nézve” – értelmezhetetlen, kampányízű kijelentés.

„A közép-európai népekkel közösen nekünk kell felépíteni a régiót. A jószándék kevés ehhez, erő is kell hozzá, ezért a pénzügyi stabilitás mellé kell egy ütőképes hadsereg is. Olyan szövetségest nem találunk, aki helyettünk védené meg a hazát, legfeljebb mellettünk, velünk. Ezért ha nem vagyunk erősek, elveszünk, és a mi ügyünk mindig elvérzett, mielőtt a beigért felmentő seregek megérkeztek volna.” – inkonzisztens mondatok, amelyeket a szövegíró biztosan nem így írt meg. Zavaros, jelentés nélküli dobálózás. Mert a régió fel van építve. Jó szándék és erő? Ugyan mihez? A pénzügyi stabilitás lázálom. 1456-ban Brankovics György páncélos lovagjai idejében beérkeztek a nándorfehérvári várba és derekasan kivették a részüket a diadalból.

Ami a terrorizmus elleni küzdelmet illeti, hát az bizony nálunk a bevándorlók megsegítéséből

az ellenük való terrorba és terrorkampányba fordult, amely teljesen méltatlan egy európai országhoz, egy NATO-taghoz!

Nagyon nagy bajban vagyunk hát mi, magyarok. Korbácsütések tépte vállunkon most mérhetetlen felelősség. De még elegendő időnk van átgondolni a következő választásokig, hogy kitől is kell megvédenünk Magyarországot?

Nándi Mihály: „Meghajlás nagymester felé”

Az egyik szombat reggel hatalmas nyögésekre ébredtem, amelyek a nekirugaszkodást kísérik. Kerti munkáról nem lehet szó, hiszen azt az egész környéket felverő vágó-, fújó berendezésekkel végzik. Költözködnek a szomszédban? Nem, a szemben lévő iskola udvarán történt valami sportrendezvény. Fehér dzsudokiba öltözött fiatalok váraoztak körben, közülük kivált egy-egy alak és kellő távolságban megállt – az iskolapadokból összetolt elnöki asztal előtt – amely mögött civil ruhás alakok ültek. Ekkor vezényszó harsant éles fejhargon:

„Meghajlás nagymester felé!”

Az illető erre bókkolt, majd serényen eljárt egy ütésekől rúgásokból és ordításokból összekombinált formagyakorlatot. Amikor végzett, ismét felhangzott:

„Meghajlás nagymester felé!”

Megint bókkolt, visszahúzódott, jött a következő.

Szóval nem elnökségről van szó, hanem nagymesterségről. Az embernek Walter Scott *Ivanhoe*-ja jut az eszébe:

„– Igazán sajnálatos volna – mondta Conrade Mont-Fichet –, ha a rend elveszítené legjobb vitézei egyikét, éppen abban az órában, amikor a legnagyobb szükségünk van hű fiaink segítségére. Ne felejtsük el, hogy Brian de Bois-Guilbert háromszáz szaracént mészárolt le egymaga!

– Az átkozott kutyák vére – mondta a nagymester – édes és kedves áldozat lesz az angyalok és szentek színe előtt, akiket azok a pogányok megvetettek és káromoltak. És az ő segítségével megtörjük a varázslatot, mely testvérünket hálójába ejtette. Testvérünk szét fogja tépni ennek az új Delilának a hálóját, mint ahogy Sámson eltépte a két új kötelet, amellyel a filiszteusok megkötözték. Bois-Guilbert aztán folytathatja nemes munkáját és a pogányokat öli majd halomra. Ami pedig ezt a gyalázatos boszorkányt illeti, aki bűvöletével behálózta a Szent Templom egyik lovagját... egy pillanatig sem lehet vitás, hogy halállal kell lakolnia!

– De Anglia törvényei – kezdte a preceptor, aki örült annak, hogy a nagymester

felháborodása szerencsésen elhárult az ő és barátja fejről, mégis attól tartott, hogy Beumanoir túlbuzgóságában elvetette a sulykot.

– Anglia törvényei – vágott a szavába a nagymester – minden bíró jogává és kötelességévé teszi, hogy a maga hatáskörén belül igazságot tegyen. – A legkisebb bárónak is joga van fogságba vetni, vizsgálat alá vonni és elítélni egy boszorkányt, akit az ő birtokán tetten érnek. Ki tagadhatja meg ezt a hatalmat a Templom nagymesterétől saját rendjének preceptoriumában? Nem, erről szó sem lehet. Megindítjuk az eljárást és meghozzuk az ítéletet. A boszorkánynak el kell tűnnie a föld színéről és gonoszságának áldozata akkor bocsánatot nyerhet. Készítsétek elő a rendház csarnokát a bírói ítéletre a boszorkány felett.”

A szóban forgó templomos lovag elrabolt egy gyönyörű nőt, hogy a szeretőjévé tegye, aki erre a legkisebb hajlandóságot sem érezte, ezért tehát a nőt kellett halálra ítélni – de hát ilyen volt a feudalizmus.

Az iskolaudvaron idegesítő gépiességgel kattogott: „Meghajlás nagymester felé!” Az örök második, a preceptor, a vazallus hangján, aki már valaki, mert a nagymester fénye süt rá.

A nagymester volt a legkisebb növésű ember a társaságban, látszólagos jelentéktelenségén még jókora ellenzős baseballsapkája sem sokat javított. (Miért visel baseballsapkát egy japán gyökerű karateiskola vezetője?) A formagyakorlatok végeztével páros küzdelemre került sor.

„Meghajlás nagymester felé! Meghajlás egymás felé!” A tanítványok pedig hajlongtak és küzdöttek. Olyanformán, hogy az egyikük megállt és feltartotta a karját, amit a másik begyakorolt fogással elkapott, kicsavart és földre teperte sporttársát. De az is előfordult, hogy a magát karjaival sem védő támadónak imitált fejre rúgástól kellett ügyesen elesnie. A harc végeztével meghajoltak a nagymester felé és egymás felé. Boszorkányosnak tűnő, kidolgozott koreográfia, de mégiscsak az ötlött fel bennem, mihez fognának ezek, ha beszabadulna közéjük az 1990-es évek hírhedt bűnözője, Magda Marinko, akit a szegedi rendőrkapitányságon tízen is alig bírtak lefogni?

Ahol nagymester van, ott kismesterek nyüzsögnek – szétszakadoznak az érdekek, és a cél már nem is látszik. Mert mi a cél? Hogy nagymester legyek? Ezerből egynek, ha sikerülhet. De mindenkiből lehet egészségtudatos, edzett ember, aki adott helyzetben még küzdeni is tud. Tudniillik a mester és tanítvány közötti kapcsolat, amely a Távols-Keleten és az indiai szubkontinensen az ottani hagyományban gyökerezve – bizonyos keretekben – valóban megőrizte sajátos interakciós jelentőségét, a mi viszonyaink közé importálva csupán feudalizmusunk silány karikatúrájaként jelentkezik. Sugárzó arcú gyermekek – mennyi energia, mennyi akarat, új világ ígérete, és valóban áttipornának a lehetetlenen is, ha a régi világ, a feudalizmus küszöbén nem állna ott egy kihirdető, aki fásultan – de e fásultsággal egyszersmind a maga hivatalát kiemelendő bemozdja: „Meghajlás nagymester felé!” Ha valóban úgy lenne, hogy a világ tárt karokkal várna a fiatalokra, akkor a nagymesternek kellene meghajolnia a tanítványai előtt. Hogy eljöttek hozzá, hogy még taníthat, hogy értük létezhet. Akkor minden évad kezdetén meg kellene küzdenie az egyesülete legjobbjaival, és ha valaki legyőzi, annak át kellene adnia a nagymesteri palástot.

Most a gyerekek leülnek törökülésben az udvaron és a nagymestert hallgatják. Mit mondanak ilyenkor? Mindegy, csak hallgatni lehet, választ nem várnak rá, ahogyan a szentbeszédre sem a templomban, ahogyan a vádra sem a középkori boszorkányperekben. Szeretjük a feudalizmust, a szervezeteket, a hajlongást, a tekintélyt, hogy eligazítanak. Vagy ha nem szeretjük is, vissz, sodor

belé a jól bejáratottság, az ajtónállók, a kihirdetők. És ha mást szeretnénk, van-e más? Ha túl sokat kérdeztünk, ajtón kívül találjuk magunkat, egyszermind egy új ajtó előtt...

A beszéd után kiürül az udvar. De nem lesz csönd, az udvar hátsó részéből – ahová én már nem látok oda – üvöltés, csattanás, taps hangzik. Elkezdődött a nagy misztérium: a törés. Deszkalapok téglák darabolódnak. Eszembe jut idős, nyugdíjas barátom, aki egyre nehezebben aprítja fel a tüzelőt. Eszembe jut Russel, a filozófus, hogy a céllal leélt élet mennyivel értékesebb, mint a látszatcselekvések világa. Mi lenne, ha lemennék, és szólnék a társaságnak, hogy menjünk fát vágni, úgy hiszem, itt a többségnek baltára sem lenne szüksége? Csodálkozó, sőt megvető pillantások nyilai zúdulnának rám, mint Walter Scott könyvében a templomosok részéről ama zsidó leányzóra. Aligha szegődnének seregestül a nyomomba, ám néhányan talán mégis, akiknek a hátgerincén átfut egy ideges reflex, valahányszor felcsattan a parancsszó: „Meghajlás nagymester felé!”

Dull Ernő: Európa a középkorban született?

„Könyvemben megkísérlem bemutatni Európa középkori kezdeményeit és az ezeket gátló vagy romboló tényezőket, anélkül hogy folyamatos előrehaladási vagy visszafejlődési folyamatról beszélnék. Igyekszem érvelni ezeknek az évszázadoknak (a IV-XV. századnak) az alapvető jelentősége mellett, és amellet, hogy a középkori örökség a ma és a holnap Európájának legfontosabb hagyománya – írja Jacques Le Goff, a neves francia történész, az *Európa születése* címmel öt kiadó összefogásával létrejött sorozatban megjelent könyvében. – A középkor napvilágra hozta és sok esetben kialakította Európa tényleges, illetve problematikus jellemzőit: az egység lehetőségének összefonódását az alapvető sokféleséggel, a népességkeveredést, a nyugati és a keleti, az északi és a déli régiók közötti megosztottságokat és ellentéteket, a keleti határ képlékeny voltát, a kultúra egységesítő erejét. Ez a könyv nemcsak az úgynevezett történelmi tényekre hivatkozik, hanem azokra a képzetekre is, amelyeket a korabeli gondolkodásmód hívott életre. A középkori gondolkodásmód, a rendkívül élénk képzeletvilág kialakulása a realitásként és eszmeként tekintett Európa születésének egyik alapvető jegye. Kezdetől fogva tudatában kell lennünk annak, hogy a középkorban meglehetősen bizonytalanok voltak a határok a valóság és a képzetek között.”

Ma is azok. Különösen nálunk. A magyar fordítás (amely Sujtó Bálint munkája) mindjárt a cím önkényes és indokolatlan megváltoztatásával indul. Korunkban – a modern nyelvészet, a generatív grammatika, szemantika, szemiotika, stb. korában – egészen feltűnő a különbség az eredeti cím, *Európa a középkorban született?* és az átnevezéssel nyert *Európa születése a középkorban* között. Már csak azért is, mert az egyik kérdés, a másik állítás, ráadásul a csere miatt egy fejezetet lábjegyzetelni kellett. Bizonyos alapfogalmak, így az „udvar” és az „allódium” helytelen használata, valamint nevek átkeresztelése, mint „Merész” Károlyé „Vakmerőre” arról tanúskodik,

hogyan az Atlantisz kiadó megspórolta a szaklektort.

A francia szerző nem rejti véka, hogy Európa számára elsősorban Nyugat-Európa, és a saját európai fejlődés erővonalait is abból az irányból húzza, egy-egy kitekintéssel a „peremvidékekre”, Skandináviára vagy Kelet-Európára (ott a kontinens határvonalait is bizonytalanul érzékeltetve).

„Európa fogalma szemben állt Ázsiáéval, vagy általánosabban a Keletével. A »nyugati világ« kifejezés így egy olyan területet jelöl, amely alapvetően megegyezik Európával. E kifejezés használata nem a középkorban terjedt el, viszont ekkor nyert nagyobb teret az emberek gondolatvilágában, miután a keresztény világ kettéhasadt a Bizánci Birodalomra és a latin kereszténységre, azaz egy keleti birodalomra és egy nyugati birodalomra. Ezt a döntő jelentőségű, Kelet- és Nyugat-Európa között húzódó nyelvi, vallási, politikai választóvonalat a középkor a Nyugatrómai Birodalom bukása után elmélyítette és rögzítette. A jelenlegi Európa a latin kereszténységet követő Európa helyén alakult ki, melynek »nyugati« jellege további hangsúlyt kapott néhány XII-XIII. századi gondolkodó munkássága nyomán, felfogásuk szerint a hatalom és a civilizáció keletről nyugatra helyeződött át Translatio imperii, translatio studii: a hatalom a bizánci birodalomból a germán birodalomba került, s Athén és Róma helyett Párizs lett a tudás fővárosa. A civilizáció nyugatra vonulásának gondolata nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a következő századokban számos európai magáévá tette a nyugat-európai kultúra felsőbbbségének eszméjét.”

Nem volna hátrányos, ha némely zsákutcás populizmusba süllyedt, Brüsszelnek üzengető kelet-európai politikus megismerkedne ezzel a megközelítéssel, hogy jobban átgondolhassa, a fejlettebb Nyugathoz való csatlakozást követően kinek kihez kellene igazodnia? Amint hogy migrációellenes hevületük szünetében azon is elmélkedhetnének, hogy Európa vajon azonos-e a kereszténységgel. A francia tudós ugyanis nem teljesen biztos ebben:

„A sokak hiedelmével ellentétben ez az elgondolás nem a kereszténység első évszázadaiból származik. Igaz, hogy Nagy Károly korában keresztény birodalmat emlegetnek, de csak a XI. század hódító kereszténysége, a Gergely-reformnak nevezett mozgalom, a clunyi rend fellépése és a kereszties hadjárat ideológiája nyomán terjedt el a »keresztény világ« kifejezés az Európát életre keltő terület jelölésére. E kifejezés használata azonban bonyodalmakhoz vezethet. Nem vitás, hogy a keresztény vallás óriási szerepet játszott Európa megteremtése és a közös európai tudat kialakulása szempontjából. E keresztény alap – nyílt vagy rejtett módon – azután is megőrizte alapvető jelentőségét, hogy a felvilágosodás és a világiasság szellemisége diadalra jutott Európában. Ám a kereszténység valójában csak hosszú és fontos epizódként jelenik meg abban a történelmi folyamatban, amely a keresztény vallás elterjedése előtt kezdődött.”

Milyen örökséget mondhatnak magukénak az európai kontinens nyugati felében létrejövő államok? Mindenek előtt a görögökét. Átveszik tőlük a hőskultuszt, azok persze keresztény mártírokra és szentekre vonatkoztatva lesznek; a humanizmust, amelyet a XII. századra „keresztény szókratizmus” formálnak; a szentélyeket vagy középületeket, amelyekből katolikus templomok lesznek; a bort, amely a rómaiak közvetítésével az előkelőségek italává és a keresztény liturgia megszentelt tartozékává válik. „S a középkori városok távoli ősének tekinthető városállamok (*polis*) mellett meg kell még említenünk a »demokrácia« szót is, amely csak a középkor után telik meg tartalommal, és persze az »Európa« elnevezést is.

A római örökség jóval gazdagabb. A középkori Európa közvetlenül a Római Birodalomból

kelt életre. A legnagyobb jelentőségű örökség a civilizáció hordozójaként szolgáló nyelv. A középkori Európa latinul beszél és ír, s amikor a X. század után a vulgáris nyelvek háttérbe szorítják a latint, a nyelvi örökség az úgynevezett román nyelvek (francia, olasz, spanyol, portugál) révén él tovább. Kisebb mértékben Európa többi népe is részesül ebből a latin kultúrából, mely jelen van az egyetemeken, a templomokban, a teológiában, a tudományos és a filozófiai szókészletben. Az európai katonai tradíciót folytató középkori harcosok átveszik a rómaiak harcművészetét: ezt bizonyítja az is, hogy Vegetius kései, Krisztus után 400 körül keletkezett hadművészeti traktátusa számos, a hadvezetés elméletével és gyakorlatával foglalkozó középkori szerzőt megihletett. Szólnunk kell a rómaiak építészeti örökségéről is, amelyet a középkori emberek az ezredforduló táján fedeznek fel és fejlesztenek tovább. A rómaiak többek között a kőhasználatát, a boltívet és Vitruvius nagy hatású elméleti kézikönyvét hagyták a középkorra. De a középkoriak sok esetben csak részben vették át a rómaiak jelentős alkotásait: mint Marc Bloch rámutatott, a középkori út alapvetően különbözik a római úttól. Emez elsősorban katonai célokat szolgált, és magas szintű technikai tudás hozta létre: egyenes vonalú és kikövezett volt. A középkori férfiak és nők viszont nem egyenes vonalú utakon haladtak szekereikkel, szamaraikkal és lovaikkal, amikor felkeresték a nevezetes templomokat vagy a mozgó vásárokat. De a római utak megmaradt töredékei jelképes tájékozódási pontokul szolgáltak. Ugyancsak a római örökség – igaz, szüntelenül módosuló – része a város és a vidék ellentéte, illetve egymást kiegészítő szerepe. A városiasság és a falusiasság közötti kulturális kontrasztot is hordozó »urbs-rus« ellentét más formákban él tovább. A középkori Európa előbb elfalusiasodott, majd elvárosiasodott. A katonák és a parasztok, valamint – Itáliát leszámítva – a vidéki várakban lakó arisztokrácia irigységgel elegy gyűlöletet éreznek a »puhány« városlakókkal szemben, akik viszont megvetik a faragatlan parasztokat, annál is inkább, mert a kereszténység elsőnek a városokban terjedt el, és a falvak hosszú ideig pogányok maradtak (a lakosaikat jelölő »paganus« szó egyszerre jelent pogányt és parasztot).”

Az egymással keveredő ókori és keresztény kultúra örökségét, beleértve a zsidó bibliai örökséget is, az egyházatyák adták át a középkori Európának az V. és a VIII. század között, a maguk hatalmi igényéhez, valamint a barbár népelemek új szükségleteihez igazítva, persze nem előzmények nélkül. A katonai tekintetben a III. századig hatékonynak mutakozó limes kulturális szempontból nem alkotott átjárhatatlan határt. A cserekereskedelem, az ajándékozások, a személyes és a kereskedelmi kapcsolatok készítették elő azt a nagyszabású kulturális keveredést, amely a betörésekkel járó összecsapások és az erőszak ellenére végbement. Tisztában kell lennünk azzal, hogy ez az etnikai és kulturális keveredés nem az egykori Római Birodalom területén lakó népek és a beözönlő barbárok közötti egybeolvadásra korlátozódott. A szétszórt törzsek és népek újraszerveződésével a barbár népességen belül is átrendeződésekre került sor. Az egykori limes mindkét oldalán széles körben és mélyrehatóan átcsoportosult a népesség. Ennek nyomán új, kevert összetételű népek alakultak ki, miközben a barbárok között széles körű etnikai átrendeződés is megindult, és olyan nagy lélekszámú csoportosulások is létrejöttek, amelyeket a korabeli latin nyelv „natiók”-nak nevez. Ennek az Európa születésekor végbemenő óriási népességkeveredésnek a során már kezdettől jelen van az egységnek és a sokféleségnek, a kereszténységnek és a nemzeteknek az a dialektikája, amely mindmáig Európa egyik alapvető jellemzője.

„A Római Birodalomnak ezt az időszakát – amikor is a II-III. században barbárok és rómaiak a *limes* mindkét oldalán kezdenek elvegyülni egymással – újabb barbárnak nevezett népek egészen

a XI. századig tartó beözönlése követi. Egyesek szerint Európa »a vizigót Spanyolország örököse« volt, ez az örökség azonban nagyrészt Sevillai Izidor életművéből állt, miközben a vizigótok egy kártékonyabb tradíciót is az utókorra hagytak: a királyaik és zsinataik által hozott zsidóellenes intézkedések az európai antiszemitizmus egyik forrásának tekinthetők.”

Le Goff hadilábon áll Nagy Károllyal, akit a középkori francia sőt, a német királyok és császárok is elődjüknek tekintettek. „Nagy Károly elgondolása »nacionalista« elgondolás – fejtegeti. Az általa létrehozott birodalom mindenekelőtt frank birodalom, amelyet hazafias szellem hívott életre. Nagy Károly többek között azt tervezte, hogy frank neveket ad a naptári hónapoknak. A történészek ritkán világítanak rá a dolgok ezen aspektusára, holott hangsúlyoznunk kell, hogy ekkor vallottak első ízben kudarcot azok a kísérletek, amelyek olyan Európát próbáltak létrehozni, amely fölött egy nép vagy egy birodalom uralkodik. V. Károly, Napóleon vagy Hitler Európája valójában Antieurópák voltak, s bizonyos mértékben már Nagy Károly kísérletében felismerhető ez a valódi Európa eszméjével ellentétes szándék.”

Itt a szerző a történettudomány területéről átcúsúzott az ideológiáéra. Szovjet történészek részéről már ismert az a szemlélet, amellyel Napóleont összemossák Hitlerrel, mint akik az orosz szabadság eltiprására törtek. De Nagy Károllyal kiegészített triumvirátusuk, sőt csoportjukba még V. Károly beillesztése is teljesen önkényes konstrukció – különösen az európaiság kontextusában. Mi a „valódi Európa eszméje”? Nem inkább az Európai Unió eszméjéről van szó, amely annak *Alapjogi Chartájában* került rögzítésre 2000-ben? Ennek a betartása, illetve megsértése ma a nemzeti kormányok mércéje, de lehet-e ezeket az értékeket számon kérni Nagy Károlyon, aki, mint minden uralkodó, a lehető legnagyobb hatalomra tört? Lehet-e frank nemzetéről, ekképp nacionalizmusról beszélni? Nem inkább a törzsi viszonyokban bekövetkezett átrendeződésről, a korábbi vezéreknek az uralkodó fegyveres kíséretébe kerülve gróffokká válásáról, a vérségi kötelékek feudálissá rendeződéséről? Nem inkább dinasztikus politikáról van szó, amely egy megbízható vezérkarra épül, tagjai persze frankok (később majd, amikor a dinasztia eltűnik, már franciák és németek)? Mert soha nem „egy nép vagy egy birodalom” uralkodik az embereken, hanem egy mindenre elszánt vasgárda.

A szerző ráadásul önellentmondásba keveredik:

„A Karoling-kor és az azt követő időszak folyamán, a IX. és a X. században keletkezett szövegekben meglepően gyakran bukkan fel az »Európa« szó, és a korábbi nézetekkel szemben nem pusztán földrajzi elnevezésről van szó – aminek egyébként nem is lenne értelme, hiszen a földrajzi elnevezések általában nem teljesen ártatlanok. Az »Európa« szó használata egy adott, már a kereszténység felvétele előtti időkből származó közösségi tudat meglétéről árulkodik, és a XI. századdal ez a kollektív identitástudat tovább erősödik az »európaiaknak«.”

Ugyanakkor Le Goff, mint a középkori oktatás szakértője, helyesen mutat rá az egyetemek megjelenésére, amelyek, mint tanintézeti forma, messze felülmúlták az ókori elitképző magániskolákat: „A XII. századtól kezdve Nyugat-Európában a polgárság nyomására egyre nagyobb számban nyíltak városi iskolák. Miközben az elemi és középiskolák létrejöttével kialakultak az európai oktatás nélkülözhetetlen alapjai, a leglátványosabb, ma is élő örökséget teremtő felső iskolák, azaz egyetemek megalapításához vezetett. Ezeket az intézményeket a XII. század végétől studium generáléknak nevezték, amelyekben magasabb státuszuk és az általuk nyújtott enciklopédikus jellegű oktatás fejeződött ki. A városi iparosok szervezkedései közepette létrejövő iskolák a többi céhhez hasonlóan testületbe szerveződtek, és hamarosan fölvtették az

universitas nevet; ez a szó 1221-ben Párizsban bukkan föl első ízben a párizsi tanárok és diákok közösségének elnevezéseként (universitas magistrorum et scholarium).

A középkoron – nem utolsó sorban egyházi segédlettel – végighúzódik az antiszemitizmus is. A szerző ebben a kérdésben sem kertel: „Először is értelmetlen dolog e kor vonatkozásában toleranciáról vagy intoleranciáról beszélni: még jócskán innen vagyunk a türelem Európájától, amely kétségkívül előrejutott az úton, de még ma sem született meg. Másfelől a zsidókat kiűzték Nyugat- és Dél-Európából: Angliát a XIII. század végén, Franciaországot a XIV. század utolsó éveiben, az Ibériai-félszigetet 1492-ben kényszerültek elhagyni. A legsúlyosabb fejlemény abban áll, hogy Spanyolországban immár nem vallási, azaz antijudaista alapon, hanem fajvédelmi okokból, a vér tisztaságára hivatkozva üldözik őket. Közép- és Kelet-Európában két másik megoldást követtek: egyes országokban türelmet tanúsítottak irántuk (noha maga a szó még várat magára), aminek következtében a XVI. századi Lengyelország »máglyák nélküli állam«, ahol sem zsidókat, sem boszorkányokat nem égetnek el; másutt – így Itáliában és Németország nagy részén – gettókba zárták őket, de ezzel védelmükről is gondoskodtak. Ám mindenképpen arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a középkor végi Európa kivetette magából a zsidókat.”

Apropó, Lengyelország. Le Goff műve vége felé, igazi szerzői bravúrral – egyszersmind Európa-hitvallását lefektetve – felhívja a figyelmet egy teljesen elfeledett személyiségre, Pawel Włodkowicra, a krakkói egyetem rektorára, aki olyan javaslatot terjesztett a konstanzi zsinat elé, amely a jövőbe lőtt nyílnak bizonyult: „A mű a lengyelek és a teuton szerzeteslovagok közötti küzdelmek idején íródott, amelyek 1410-ben a németek Grünwaldnál elszenvedett teljes vereségével végződtek. A teuton lovagoknak a porosz és litván pogányokkal szemben tanúsított bánásmódját vizsgálva Włodkowic fölvázolja azt az általános magatartásformát, melyet szerinte a pogányokkal szemben kellene követni. A padovai egyetem tanításához híven hangsúlyozza, hogy a pogányok természetjogot követnek, rámutat az ellenük indított háborúk erkölcstelen jellegére, valamint polgári és politikai jogokat kíván juttatni nekik. Ennek kapcsán dicsérően állítja szembe a lengyel királyok magatartását a teuton lovagokéval, de a legfontosabb számunkra az, hogy Włodkowic lefektette a nemzetközi jog »modern« felfogásának alapjait. Álláspontja szerint Európának arra kell törekednie, hogy magába olvassza a pogányokat és az egyháztól elszakadottakat. Az általa elképzelt Európa már nem esik teljesen egybe a keresztény világgal. (Jacques Le Goff: Európa születése a középkorban, Atlantisz, 2008)

Ballai László: Európaiság

Mi az európaiság? Nyelvfordulat, földrajzi fogalom, vagy etikai tartalom? Ha az, akkor a hellén kultúrával kezdődik. A görögök az i.e. VIII. században városokat alapítottak a Földközi-tenger szinte minden pontján, még a Fekete-tenger térségében is. Ezek a városok – államok voltak. Világos törvényekkel, urbanizációs programmal és kultúrával. A társadalmi élet két szintéren

összpontosult, az agorán, ahol bárki felszólalhatott polgártársai előtt – mert lett légyen szó demokráciáról, arisztokratikus köztársaságról vagy királyságról – minden állam a polgárookra épült – és a színházban, ott minden polgárnak kötelezően meg kellett jelennie. A görögök megteremtették a nyugati irodalmat, az emberközéppontú képzőművészetet és a politikát. Politika alatt azt értették, hogy minden polgár választó és választható, ezért aktívan bekapcsolódik a közügyekbe. Alkotmányaikba a legkülönbélebb biztosítékokat építették be az ellen, hogy bármely személy türanniszt, azaz egyeduralmat, zsarnokságot építhessen ki. Spártában például két királyt választottak, de az ephoroszok (örök) még őket is leteheték; Athénban a népgyűlés megbízása alapján és ellenőrzése mellett testületek gyakorolták a legfőbb hatalmat, valamint cserépszavazással rendszeresen száműzték a hazaárulókat: vagyis azokat, akik zsarnokságra törtek.

A görögök barbároknak tekintették a rómaiakat, még Pürrhosz is így nevezte őket (noha a herakleai csata, azaz a „pürrhoszi győzelem” után az Örök Városba küldött követei azzal tértek vissza hozzá, hogy míg Epeiroszban egy király van, addig Rómában minden polgár az), és heroikus küzdelemmel próbálta megállítani terjeszkedésüket. Róma azonban fegyveres erejére, valamint páratlan szervezőképességére támaszkodva fokozatosan kiterjesztette a hatalmát a Földközi-tenger térségére, sőt az európai kontinens jelentős részére, hatalmát azután a pozitív jog kiterjesztésével biztosítva. Míg a görög alkotmányosság egy-egy állam területére korlátozódott és a hellén szintézis kulturális téren valósult meg (hatását máig ránk sugározva), addig Róma létrehozta a legkülönbélebb nyelvű, kultúrájú és hagyományú népek 4,4 millió km²-nyi tartós politikai integrációját. A provinciák polgárait egyenesen Róma város polgárjoga illette meg, amely sokkal magasabb és garantáltabb szabadságot biztosított a számukra, mint amely a középkori államokban a „szabad királyi városokban” elérhetővé lett az alattvalók számára.

A római birodalom színvonalát először a tanintézeti formák terén sikerült felülmúlni, amelyek kiterjedtségükben messze meghaladták az ókori elitképző magániskolákat. A XII. századtól kezdve Nyugat-Európában a polgárság nyomására egyre nagyobb számban nyíltak városi iskolák. Az elemi és középiskolák létrejöttén túl kialakult az európaiság mérföldkövét jelentő felső iskolák, azaz egyetemek rendszere. Ezeket az intézményeket a XII. század végétől studium generáléknak nevezték, amelyekben magasabb státuszuk és az általuk nyújtott enciklopédikus jellegű oktatás fejeződött ki. A városi iparosok szervezkedései közepette létrejövő iskolák a többi céhhez hasonlóan testületbe szerveződtek, és hamarosan fölvtették az universitas nevet; ez a szó 1221-ben Párizsban bukkan föl első ízben a párizsi tanárok és diákok közösségének elnevezéseként (universitas magistrorum et scholarium).

A középkor egyetemi testületei két modell alapján szerveződtek. A párizsi példát követő egyetemeken a tanárok és a diákok egy közösséget képeztek, a bolognai minta alapján szerveződőkben viszont jogi szempontból kizárólag a diákok alkották az universitas. (Napjainkra csak a párizsi modell maradt fenn.) Az egyetemi oktatók munkáját az általuk megválasztott és a kancellár által felügyelt rektorok irányították. A kancellárt általában a helyi püspök nevezte ki, szerepe azonban hamarosan jelentéktelenné vált, mivel az egyetemek lassanként szinte teljes autonómiára tettek szert. A tanároknak általában sikerült elkerülniük a világi hatalom – a városok, illetve a monarchiák – beleszólásait és ellenőrzését. A közel ezeréves egyetemi hagyomány elválaszthatatlan az önkormányzatiságtól!

Ha azonban a gondolkodás minőségét és szabadságát vizsgáljuk, látnunk kell, hogy azt, ami Anaximandrosz filozófiájában már az i.e. VI. században megjelent, egészen a felvilágosodásig nem

tudta megközelíteni az európai értelmiség: „a mozgás, amelyben az égboltok keletkezése történik, örök. Nem keletkezett és nem is pusztul, hanem mindig volt és mindig lesz, s mint halhatatlan és nem-szűnő van jelen a dolgokban, mint egyfajta élet valamennyi természeti létezőben.”

Még a középkori Európa egyik legnagyobb gondolkodója, Nicolaus Cusanus is, aki logikai úton bebizonyította, hogy az univerzum végtelen, így foglalt állást: „az igazi teológia ott kezdődik, amikor túllépünk az arisztotelizmuson és az ellentmondásmentesség logikáján, amely alkalmas ugyan a végeesség vizsgálatára, de teljesen alkalmatlan Isten tanulmányozására.” Vagyis, noha elutasította a hivatalos asztronómiai álláspontot, nem tudta elválni azon kötelékeket, amelyekkel a kereszténység gúzsba kötötte a tudományos gondolkodást, és még ő is úgy vélte, hogy a filozófia tárgya Isten tanulmányozása. Másfelől a törökök előnyomulása feletti döbbenete nem kardcsörtetésre indította, hanem a „hitben való megbékélés” kimunkálására. Helyesen ismerte fel, hogy minden egyes hit alapját ugyanazok a feltevések alkotják, így az iszlám, a judaizmus, a zoroasztrizmus, sőt a pogányság közötti doktrinális eltérések valójában csak a rítusok szintjén állnak fenn. Bár abban tévedett, hogy létezik egy közös hit, amelyhez mindezen vallások alapjai szorosan kapcsolódnak – és az éppen a katolicizmus lenne –, nagyon nagy lépést tett a modern európai szellemiség irányába azzal, hogy elutasította a keresztény egyházra megszerveződésétől fogva jellemző – a kereszties háborúkba és az inkvizícióba torkolló – vallási türelmetlenséget.

Hasonlóan értékelhető Paweł Włodkowicznak, a krakkói egyetem rektorának a fellépése, aki 1415. májusában a pápát és az uralkodókat türelemre intő traktátust terjesztett a konstanzi zsinat elé. A mű a lengyelek és a teuton lovagok közötti küzdelmek idején íródott, amelyek 1410-ben a németek Grünwaldnál elszenvedett megsemmisítő vereségével végződtek. A teuton lovagoknak a porosz és litván pogányokkal szemben tanúsított kíméletlen bánásmódját vizsgálva Włodkowic fölvázolta azt az általános magatartásformát, melyet szerinte a pogányokkal szemben kellene követni. A padovai egyetem tanításához híven hangsúlyozta, hogy a pogányok természetjogot követnek, rámutatott az ellenük indított háborúk erkölcstelen jellegére, valamint polgári és politikai jogokat kívánt juttatni nekik. Álláspontja szerint Európának ki kell terjednie, a pogányokra és az egyháztól elszakadottakra is. Persze Włodkowic nyila is csupán a jövőbe röpített, hiszen éppen a konstanzi zsinat ítélte máglyahalálra Husz Jánost, Európát ezzel a több évszázadig tartó vallásháborúk borzalmaiba taszítva.

Ahhoz, hogy a modern európaiság eszméi uralkodóvá váljanak, modern polgárságra volt szükség, amely a feudalizmus béklyóit nem csupán lazítani igyekszik, de kész széttepní azt. Az általános jogegyenlőség első kinyilvánításáig és kodifikálásáig, a liberalizmus világraszóló diadaláig 1776. július 4-ig kellett várni (és arra történetesen Amerikában került sor).

„Nyilvánvaló igazságnak tartjuk azt, hogy minden ember egyenlőnek teremtett, és Teremtője különböző jogokkal ruházta fel, amelyek között is elidegeníthetetlen joga van az Életre, a Szabadságra és a Boldogságra való törekvésre; azt, hogy e jogok biztosítására az emberek kormányokat hoznak létre, amelyek törvényes hatalma a kormányzottaktól származik; azt, hogy ha e célokat bármely kormányzati mód veszélyezteti, a népnek joga van azt megváltoztatni, vagy megszüntetni és új kormányt létrehozni olyan elvek alapján és hatalmát oly módon megszervezve, hogy az a legnagyobb mértékben gondoskodjon biztonságáról és boldogságáról – rögzíti a *Függetlenségi Nyilatkozat*. – A józan észnek azt kell diktálnia, hogy a hosszabb ideje hatalmon lévő kormányokat ne váltsák le jelentéktelen, tünékeny okok miatt; és mint azt a tapasztalat mutatja, az ember inkább kész szenvedni, amíg a gonoszságok elviselhetők, semhogy maga javítson helyzetén

azoknak a formáknak az eltörlésével, amelyekhez már hozzászólt. Ha azonban a visszaélések és bitorlások hosszú sora kivétel nélkül ugyanazt a Célt követi, és bizonyossá válik a szándék, amely az embereket abszolút zsarnokság igájába akarja hajtani, a nép joga és kötelessége, hogy megszabaduljon az ilyen kormányzattól, és jövőbeli biztonságát más Örökre bízza.”

A sorokon tagadhatatlanul átszüremlik a francia felvilágosodás gondolatiságának, különösen Rousseau *Társadalmi szerződésének* hatása. Példaértékű, hogy a jogalkotók nem csupán ismerték, de alkalmazták is a világ leghaladottabb eszméit. Ilyesmire a Római Birodalom bukása óta nem volt példa.

Helyesen állapítja meg tehát Jacques Le Goff: „Az európai kezdemények és ezek a XVIII. század után tartalommal kitöltődő, egyelőre még üres struktúrák (az *európai* melléknév 1721-ben jelenik meg a francia nyelvben, az *európai módon* kifejezés pedig 1816-ban) távolról sem alkotnak valamiféle lineáris folyamatot, és nem igazolják a földrajzi és történelmi adottságokból szükségszerűen létrejövő egység gondolatát. Európa felépítése, sőt elgondolása ma is előttünk álló feladat. A múlt tervez, de nem végez, s a véletlen és a szabad emberi akarat éppúgy részt vesz a jelen alakításában, mint a történelmi folyamatosság.”

Történetileg a Római Birodalom romjain a középkorban kialakuló modern európaiság kategóriái a következők:

- a barbárok felemelése
- jogi küzdelmek az állami (uralkodói) túlhatalom ellen a rendiség és a városi önkormányzatiság szintjén
- latin univerzum, műveltség, amely az egyetemi oktatásnak köszönhetően szélesedik
- tudományos fejlődés, cselekvő ember
- reneszánsz szintézis antik alapokon
- egyensúlytörekvések a külpolitikában is
- megosztottság az egyházban is
- az egyházi integrációval szembeforduló nemzetek
- pluralizmus
- a kapitalizmus megjelenése

Természetesen, amíg a középkorban az értelmiségi status (a magisteri fokozat) a műveltséget jelentette és állandó művelődésre predesztinált, a felsőoktatás általánossá válásával (és oktatási színvonalának folyamatos csökkenésével) megjelent a kvázi-értelmiség, amely képzsét oklevele átvételével befejezettnek tekintti, és életmódjának nem része az állandó tanulás, az olvasás. Létezhetnek olyanok, akik ennél fogva a modern európaiság kategóriáiba azt a nézetet is beleértik, miszerint Európa a vizigót Spanyolország örököse lenne, és elfeledkeznek arról, hogy ez az örökség azonban nagyrészt a szerzetesek világi művelődését is szorgalmazó tudós Sevillai Izidor életművéből állt, miközben a vizigótok egy kártékonyabb tradíciót is az utókorra hagytak: a királyaik és zsinataik által hozott zsidóellenes intézkedések az európai antiszemitizmus egyik forrásának tekinthetők. Mások viszont egyenesen az antiszemitizmus és az idegenek kirekesztése irányában politizálnak, megfeledkezve arról, hogy egykoron mindenki migráns volt

kontinensünkön (még a görögök és a rómaiak is). Mindazok szerencséjére, akik eltévedtek az európaiság felé vezető úton, 2000. december 7-én a tagállamok vezetői aláírták az *Európai Unió Alapjogi Chartáját*, amely kodifikálta Európa alapértékeit. Fejezetei:

- I. Méltóság
- II. Szabadságok
- III. Egyenlőség
- IV. Szolidaritás
- V. A polgárok jogai
- VI. Igazságszolgáltatás

Két évtizede már nem pusztán eszmékről van szó, amelyek vitathatók, ízlés szerint követhetők vagy elutasíthatók, hanem törvényről, amelyet kötelező betartani. Az Európai Unióhoz a 2000. december 7. után csatlakozó országok nemzeti kormányaikra nézve is elfogadták a Chartát. E kötelességgel szembeszegülve 2010 óta Magyarország abszolút zsarnokságra törő kormánya konokul megsérti a következő cikkelyeket:

- Az emberi méltóság sérthetetlen. Tiszteletben kell tartani, és védelmezni kell. (I.1.)
- Mindenkinek joga van a testi és szellemi sérthetlenséghez. (I.3./1/)
- Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni. (I.4.)
- Senkit sem lehet kényszermunkára vagy kötelező munkára igénybe venni. (I.5./2/)
- Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz. (II.6.)
- Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát és kapcsolattartását tiszteletben tartsák. (II.7.)
- Mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez. (II.8./1/)
- Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását. (II.10./1/)
- Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna, továbbá országhatárookra való tekintet nélkül. (II.11./1/)
- A tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani. (II.11./2/)
- Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való bármilyen szintű, különösen politikai, szakszervezeti és polgári célú egyesüléshez, ami magában foglalja mindenkinek a jogát ahhoz, hogy érdekei védelmére szakszervezetet alapítson, vagy azokhoz csatlakozzon. (II.12./1/)

– A művészet és a tudományos kutatás szabad. A tudományos élet szabadságát tiszteletben kell tartani. (II.13.)

– Az oktatási intézmények demokratikus elvek figyelembevételével történő alapításának szabadságát, valamint a szülők azon jogát, hogy gyermekeik számára vallási, világnézeti vagy pedagógiai meggyőződésüknek megfelelő nevelést biztosítsanak, tiszteletben kell tartani az e jogok és szabadságok gyakorlását szabályozó nemzeti törvényekkel összhangban. (II.14./3/)

– Mindenkinek joga van a munkavállaláshoz és szabadon választott vagy elfogadott foglalkozás gyakorlásához. (II.15./1/)

– A vállalkozás szabadságát, az uniós joggal és a nemzeti jogszabályokkal és gyakorlattal összhangban, el kell ismerni. (II.16)

– A menekültek jogállásáról szóló 1951. július 28-i genfi egyezmény és az 1967. január 31-i jegyzőkönyv rendelkezéseivel, valamint az Európai Unióról szóló szerződéssel és az Európai Unió működéséről szóló szerződéssel (a továbbiakban: a Szerződések) összhangban a menedékjogot biztosítani kell. (II.18.)

– Tilos a kollektív kiutasítás. (II.19./1/)

– A törvény előtt mindenki egyenlő. (III.20.)

– Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés. (III.21./1/)

– A Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés. (III.21./2/)

– Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget. (III.22.)

– Minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez. (IV.31./1/)

– A család jogi, gazdasági és szociális védelmet élvez. (IV.33./1/)

– Az Unión belül jogszerűen lakóhellyel rendelkező és tartózkodási helyét jogszerűen megváltoztató minden személy jogosult – az uniós joggal, valamint a nemzeti jogszabályokkal és gyakorlattal összhangban – szociális biztonsági ellátásokra és szociális előnyökre. (IV.33./2/)

– A társadalmi kirekesztés és a szegénység leküzdése érdekében az Unió – az uniós jog, valamint a nemzeti jogszabályok és gyakorlat által lefektetett szabályokkal összhangban – elismeri és tiszteletben tartja a jogot a tisztas megélhetést célzó szociális támogatásra és lakástámogatásra mindazok esetében, akik nem rendelkeznek az ehhez elégséges pénzeszközökkel. (IV.33./3/)

– A nemzeti jogszabályokban és gyakorlatban megállapított feltételek mellett mindenkinek joga van megelőző egészségügyi ellátás igénybevételéhez, továbbá orvosi kezeléshez. Valamennyi uniós politika és tevékenység meghatározása és végrehajtása során biztosítani kell az emberi egészségvédelem magas szintjét. (IV.35.)

Földeák Iván: Fegyvert s vitézt éneklek

A hatvanas években nem volt család a *Szovjetunió*ban, amelyik ne veszített volna el valakit a *Nagy Honvédő Háború*ban. Joggal nevezhették honvédőnek, megtámadták őket és a hazát oltalmazták. S megvédték drága áron. A háború kezdetén besorozott 100 katonából csak egy jutott el *Berlinig* – ez a borzalmas vérveszteség is jelzi a küzdelem példamutató elszántságát.

A győzelem óta eltelt 75 esztendő kissé megváltoztatta a közvélekedést, elhomályosítva a hozott áldozatot. A háború értékelése ideológiai harc terepe lett. Aktuálpolitikai meggondolásokból szívesen bélyegezik meg a *Vörös Hadsereget*, mint megszállót, elfeledkezve az amerikai hadsereg hasonló státuszáról. Vannak, akik még ma is tapsolnak *Horthynak* azért, hogy beszállt a háborúba az odavetett koncert, a *Trianon*ban elvett területek visszaszolgáltató darabjaiért. Elvárták volna, hogy a szovjet hadsereg lovagiasan megáll országunk határánál? A szovjet állam ellenfelei a határokkal mit sem törődve nem éppen úriember módra, hadüzenet nélkül támadtak, elfeledkezve az alig két évvel korábban kötött meg nem támadási szerződésről.

Vannak, akik a húszegynéhány millió halott tényét semmibe véve, kéjesen előhúzzák a szovjet hadsereg kegyetlenkedéseit. Szemérmesen elhallgatják a több millió szovjet hadifogoly sorsát, akiket halálra dolgoztattak s nem jutottak haza Németországból. Minden lehetséges alkalommal előhozzák *Katynt*, ugyanakkor hallgatnak a varsói felkelésről, mely 250 ezer áldozatot hozott pusztán azért, mert kirobantásakor a vezetői felelőtlenül „elfelejtettek” egyeztetni a *Visztula* túlsópartján álló *Vörös Hadsereg* vezetésével. Szégyenlősen hallgatnak a másik oldal korántsem hazafias és dicső tetteiről a megszállt területeken. Átírják a történelmet, mossák az agyakat s a megtámadottból lassan agresszor lesz. Amnéziát színlelnek s elhallgatják, hogy a nyugati hatalmak a győzelmet szovjet fegyvereknek és katonáknak is köszönhetik. Még a *Távol-Keleten* is, ahová az egyezés értelmében a Szovjetunió, amint Európában végzett a fasizmussal, csapatokat dobott át és kisöpörte a japánokat a kontinensről, Mandzsúriából.

Azután jönnek a bölcs magyarázók. Nem is a szovjetek győztek, hanem a „*tél tábornok*”. Mintha Hitler és generálisai nem tudták volna, hogy mi vár rájuk télen Oroszhon végtelen síkságain.

Ezt azért kiegészíteném.

Mert nem csak a fagy, de az orosz természet két másik jelensége is kemény pofonokkal illette a felkészületlen megszállókat. Az első a magyarra egy szóval lefordíthatatlan természeti jelenség, a *pacnymuja*. Egy évben kétszer is beköszönt. Tél végeztével hirtelen olvadáskor és tavasszal a nagy esőzések idején. A gyors olvadás és a talajvíz ingovánnyá alakítja a földutakat. Természetesen ez mindkét harcoló felet hátráltatja.

Van az orosz természetnek egy másik, nem kevésbé zavaró jelensége, az *ommeneľb*. Ez télen vagy kora tavasszal csap le, amikor a légkör nyomása hirtelen megváltozik, gyors olvadás köszönt be, amit hirtelen fagy is követhet s hol tavakká, hol jégpályává változik a terep, az utak. A

Wermacht az orosz tél mellett ennek a két időjárási jelenségnek is alaposan megkóstolta az örömeit. Nem mintha a mindenben *pünktlich* németek ne tudtak volna róla.

Egy valamiben nagyon is elszámították magukat. Nem mérték fel a szovjet emberek hazaszeretetét, hősiességét. Ami az öt esztendő alatt tömeges méreteket öltött. Követésre méltó példákkal.

A háború ötödik napján *Nyikolaj Gasztello* bombázógépével német motorizált hadoszlopot támadott. Légvédelmi lövedék találta el az üzemanyagtartályt s a gép lángba borult. A parancsnok a sérült repülő egy vonuló német hadoszlopra irányította, s ezzel komoly pusztítást okozott. A gép legénysége tükrözte a szovjet hadsereg nemzetiségi színességét, a *belorusz* parancsnok mellett *ukrán* másodpilóta, *orosz* navigátor és *nyenyec* bombakioldó szolgált a fedélzeten.

A szibériai *Alekszandr Matroszov* két évvel később már a háború menetét megfordító sztálingrádi csata után saját testével zárta el egy német géppuskafészek tüzelőnyílását és így tette lehetővé, hogy bajtársai elfoglalják a harcállást.

Persze a rendszerváltás, az előző korszak mindenáron való elítélése, a „*múltat végkép eltörölni*” kíméletlen igyekezete megpróbálta a hőstetteket is kétségbe vonni. Mintegy reakcióként arra, hogy a szovjet propaganda bőségesen kihasználta az önfeláldozó tettek mozgósító erejét. Évtizedekkel a háború után jelentkeztek kutatók, akik azt próbálták bebizonyítani, hogy a hőstettek nem is igazából azok s nem is úgy történtek. Szerencsére akadtak hiteles szemtanúk, akik igazolták a valóságot. Ám minden igazolásnál nyomósabb bizonyíték, hogy Gasztello hőstettét halála után még több mint 600 pilóta ismételte meg, s a „*mapan*” nekirepülés, „*sturcolás*” szakkifejezésként került be a légiharc enciklopédiájába.

Matroszov esetében a történelem modern kori deheroizáló átírói a hőstett ésszerűtlenségét emelték ki, arra hivatkozva, hogy az emberi test képtelen feltartóztatni egy géppuska tüzét. És ekkor megszólalt *Viktor Asztafjev*, a 18 évesen bevonult és megsérült, a háborút személyesen is megtapasztalt, eseményeit hitelesen, kíméletlen őszinteséggel megörökítő író. Letette a voksát Matroszov és a még őt követő négyszáz katona mellett, akik 1943 februárja és 45 májusa között megismételték Matroszov hőstettét.

Harcoltak nem csak a katonák, de a civilek is. 1941 tele, az első kijózanító csapás a németekre Moszkva alatt. A 18 éves *Zója Koszmogyemjanszkaja* életével fizetett azért, hogy beállva partizánnak a megszállókat pusztítja. Nyilvánosam, bestiális kegyetlenséggel megkínózták, majd felakasztották. A borzalmas atrocitásról készült felvételek bejárták nemcsak a szovjet, de a világsajtót is, megdöbbsentve az olvasókat. Hőstettét – bármennyire is szerették volna –, a háborús bűnökkel elszámolni nem hajlandó ukrán nacionalisták nem tudták tagadni. Más követek el, 2016 szeptemberében Koszmogyemjanszkaja restaurálásra elvitt emlékművét összefestették és megrongálták. *Vitalij Klicskó*, az ökölvívás profi világbajnoka, jelenleg Kijev polgármestere az emlékművet egy arra kijelölt szoborparkba kívánta vitetni. A helyzet tragikusan felemás voltára jellemző, hogy a szobor és a hőstett mellett nem más állt ki, mint a *BBC* egyik, térségben dolgozó munkatársa, azt a bátor kijelentést téve, hogy Koszmogyemjanszkaja tette a francia nemzeti hősként tisztelt *Jeanne d'Arc*-éval egyenrangú.

Tagadhatatlan, hogy a honvédő háborúban nem csupán hősök voltak, de jóval kisebb számban áruelők is, akiket mind a hivatalos történetírás, mind a népi emlékezet is megvetett és elítélt. Áruelésük nem befolyásolta a háború menetét. A legismertebb közülük *Andrej Vlaszov*

tábornok. Képességeit egykor mind *Zsukov*, mind *Sztálin* nagyra tartotta. 1942 nyarán azonban a *volhovi fronton* az általa vezetett *második támadó hadsereget* egy rossz manőver következtében bekerítették. Vlaszov nem volt hajlandó visszarepülni a hátszágba az érte küldött repülővel. Hogy miért, arra talán életének további alakulása lehet a válasz.

Július 11-én Vlaszov elhagyta csapatait s kísérőjével, szakácsával betértek *Tuhovezsi* faluba, ahol óhitű és a szovjethatalommal nem túl rokonszenvező pravoszlávok éltek. Szerencsétlenségükre a frissen kinevezett falubíró házában kértek menedéket, aki nyomban kihívta a németeket s a tábornok a foglyuk lett. Érdekesség, hogy a ház mint „*történelmi emlékhely*” nemrég 40 ezer rubelért kelt el.

Vlaszov vezetője lett az *Orosz Felszabadító Hadseregnek*, végig harcolta a németek oldalán a háborút. 1945 májusában nem volt hajlandó követni egyik tábornokát, *Szergej Bunjacsenkót*, aki a felszabadító hadsereg első hadosztályát irányította és segítette a prágaiakat felkelésükben a német megszállókkal szemben. Őt ez sem mentette meg, fogságba kerülve a szövetségesek átadták a szovjet katonai szerveknek. Később mindkét árulót kivégezték.

A győzelemhez elszántság kell, gyűlölet az ellenséggel szemben. Széplelkű történészek és esztéták manapság teli tudóval szidják a hihetetlen mozgósító hatású „*Öld a németet!*” verset író *Konsztantyin Sziponovot*, vagy a megszállók elleni kíméletlen harcra buzdító *Ilja Ehrenburgot*. Szemükre hányják, hogy ők a „*gyűlöletkeltés szolgáltató*”. Arról nem szólnak, hogy a Sziponov verseit, Ehrenburg írásait közlő *Pravda*-t a katonák tiszteletből – nagy szó – nem használták cigaretta sodrásra.

A győzelemhez vezető út nem csak virágokkal, de tövisekkel is övezett. Nehéz elszámolni a történelemmel, mert menetében igazságtalanság igazságtalanságot, kegyetlenség kegyetlenséget szül. Az agresszort megbüntetik s a büntetés patikamérlegén nehezen kimérhető nagyságát az agresszor bűnei is megszabják. (Jelen írás egy a moszkvater webes fórumon megjelenő irodalmi-történelmi cikksorozat része, melyben a szerző neves szovjet írókat felidézve próbál hiteles képet adni a nyolcvan évvel ezelőtti eseményekről.)

Dull Ernő:Az új középkor

Egyes történészek, így Klaniczay Gábor szerint a Szovjetunió összeomlása után a középkori Közép-Európa támadt új életre 1989-ben. Klaniczay, aki középkor-tudományi tanszéket szervezett a budapesti Közép-Európai Egyetemen, összehasonlító vizsgálatot folytatott a korabeli latin, görög, szláv és keleti kereszténységek történelméről, miközben figyelemmel kísérte az európai civilizáció fokozatos térhódítását a szóban forgó térségekben. Olyan mai Közép-Európa képe alakult ki előtte, amely középkori elődjéhez hasonlóan nyugati minta szerint szerveződő, nyitott, szerteágazó tevékenységeket folytató, kreatív laboratórium egy határtalan keleti világ szá-

mára – a történész kifejezésével valódi „európai utópia”.

Hogy mennyire igaza volt Klaniczaynak a középkor újjáéledését vizionálva-modellezve, azt a magyarországi keresztény, konzerváció kormánya mindennél meggyőzőbben bizonyította. Utópiájában Klaniczay – mint minden demokratikus érzületű értelmiségi – csupán abban tévedett, hogy a szovjet igából való megszabadulást nem a felszárnyalás, hanem a sötétségbe visszazuhanás követi.

A XII. századtól kezdve Nyugat-Európában a polgárság nyomására egyre nagyobb számban nyíltak városi iskolák. Miközben az elemi és középiskolák létrejöttével kialakultak az európai oktatás nélkülözhetetlen alapjai, a leglátványosabb, ma is élő örökséget teremtő felső iskolák, azaz egyetemek megalapításához vezetett. Ezeket az intézményeket a XII. század végétől studium generáléknak nevezték, amelyekben magasabb státuszuk és az általuk nyújtott enciklopédikus jellegű oktatás fejeződött ki. A városi iparosok szervezkedései közepette létrejövő iskolák a többi céhhez hasonlóan testületbe szerveződtek, és hamarosan fölvtették az universitas nevet; ez a szó 1221-ben Párizsban bukkan föl első ízben a párizsi tanárok és diákok közösségének elnevezéseként (universitas magistrorum et scholarium).

A középkor egyetemi testületei két modell alapján szerveződtek. A párizsi példát követő egyetemeken a tanárok és a diákok egyazon közösséget képeztek, a bolognai minta alapján szerveződőkben viszont jogi szempontból kizárólag a diákok alkották az universitasot. (Napjainkra csak a párizsi modell maradt fenn.) Az egyetemi oktatók a kereskedőkkel egy időben vívtak ki maguknak elfogadott helyet a XIII. századi Európában. A kereskedőket kezdetben azzal vádolták, hogy a kizárólag Isten tulajdonában levő időt árulják (a kamatból akkor is haszon képződik, ha a kereskedő közben alszik), a XIII. században viszont már elismerték munkájuk hasznosságát. Az egyetemi előadókat a XII. században ugyancsak azzal vádolták, hogy a kizárólag Isten tulajdonában levő tudást árulják, de a következő században már elismerték, hogy a diákok tanításával munkát végeznek, és ezért joggal tartanak igényt fizetésre.

A középkori értelmiségi kettős tevékenységet folytatott: egyfelől gondolkodott és írt, vagyis mai szóval kutatott, másfelől oktatómunkát végzett. Sokak esetében hírnevük, a társadalmi és politikai vitákban való részvételük (így például a kolduló rendek, a királyt megillető jogok, a pápai adószedés kapcsán) olyan szereppel egészítették ki tevékenységüket, amely a XIX. századtól általánosságban jellemző az értelmiségre.

Az egyetemi oktatók munkáját az általuk megválasztott és a kancellár által felügyelt rektorok irányították. A kancellárt általában a helyi püspök nevezte ki, szerepe azonban hamarosan jelentéktelenné vált, mivel az egyetemek lassanként szinte teljes autonómiára tettek szert. A tanároknak általában sikerült elkerülniük a világi hatalom – a városok, illetve a monarchiák – beleszólásait és ellenőrzését. Ugyanakkor az egyetemek egyházi intézmények voltak, ennél fogva kénytelenek voltak eltérni a püspökök beavatkozásait. A legtöbb visszhangot Étienne Tempier párizsi püspök intézkedései váltották ki, aki 1270-ben, majd 1277-ben elítélte azokat a tételeket, amelyeket egyes párizsi tanárok – köztük Aquinói Tamás – fogalmaztak meg. Ezek az elmarasztalások elsősorban azokat a tanokat sújtották, amelyeket Avicennától, Arisztotelész perzsa kommentátorától vettek át. Avicenna a kettős igazság elméletét hirdette: a dogmatika – azaz a keresztények esetében a Biblia és az egyházi tanítások – igazsága mellett elismerte az értelem igazságát is, amelyet abban az esetben is taníthatónak nyilvánított, ha az ellenkezett az egyház igazságával.

A XIII. századi – elsősorban egyetemi – szellemi erőfeszítések legjelentősebb öröksége azoknak a módszereknek és műveknek az együttese, amelyeket a „skolasztika” elnevezés alá szokás sorolni. Vagyis olyan szellemi termékekről van szó, amelyek a XIII. századi iskolákhoz, főleg az egyetemekhez kötődnek. A skolasztika a trivium egyik diszciplínája, a dialektika fejlődésének eredménye, amely „az érvelés kérdések és feleletek útján, párbeszéd formájában megvalósuló művészete”. A skolasztika atyja Canterbury Anzelm (1033 k.-1109), aki szerint a dialektika a fogalmi gondolkodás alapvető módszere. A dialektika célja nem más, mint a hit megértése. E módszer magában foglalja az értelem közreműködését, és Anzelm a szabad akarat és az isteni kegyelem összeegyeztethetőségének gondolatával egészítette ki tanítását. A skolasztikát az Isten és ember között létrejött egyetértés tételezésének és igazolásának tekinthetjük. Anzelm fontos alappal látta el a skolasztikát, amikor racionális úton igyekezett bizonyítani Isten létét. Az új gondolkodási és tanítási módszer XII. századi kikísérletezése az egyetemeken alkalmazott tulajdonképpeni skolasztikus módszert készítette elő. Először fölállítottak egy problémát, megfogalmaztak egy kérdést (questio), majd a tanár megvitatta (disputatio) azt a diákokkal, és végezetül megadta a megoldást (determinatio).

A XIII. században az egyetemek évente kétszer szellemi próbatételeket rendeztek – ezek voltak a „tetszés szerinti tárgyról szóló kérdések” (questiones de quodlibet) –, amelyeken a tanárok bizonyítékot adhattak eleven intellektusukról. Hírnevük gyakran azon múlt, milyen sikerrel válaszolták meg a diákok által feltett kérdéseket.

Az egyetemi oktatás szükségképpen különféle kiadványokat eredményez, és magától értetődik, hogy az egyetemek óriási szerepet játszottak a könyvek terjesztésében és a könyvírás ösztönzésében. A XII. század legfontosabb iskolai kiadványai a florilegiumok, amelyek nem pusztán a Bibliából, az egyházatyáktól vagy az ókori nagy szellemektől vett idézeteket tartalmaznak, hanem minden egyes idézetet valamelyik korabeli gondolkodó kommentárjaival kísérik. Ily módon a florilegiumok a skolasztikus summákat vetítik előre. A szentenciagyűjtemények fontos közbülső állomást jelentettek ezen az úton. Ezek a könyvek a legfontosabb szövegeket dolgozták fel iskolai viták céljaira. Ebben a műfajban Párizs püspöke, Petrus Lombardus járt az élen. 1155 és 1157 között állította össze a *Szentenciák könyvét*, mely a XIII. században minden teológiai karon alapvető kézikönyvként szolgált. A XI-XII. század másik nevezetes újdonsága a glossza, amely a bibliamagyarázatok fejlődésének köszönhetően született. Meg is jelent az a gondolat, hogy a teljes Bibliát szövegmagyarázatokkal lássák el, és a XIII. században napvilágot látott egy új egyetemi kézikönyv, a *Glosa ordinaria*. E szövegmagyarázatoknak köszönhető, hogy a következő századok nem változhatatlan és érinthetetlen értelmezéseket örököltek.

A XIII. században a skolasztika művei két fő formában jelentek meg. A kommentárok a disputado mellett a tudás fejlődésének legfontosabb mozgatórugóiként működtek ebben az időben. A kommentárok segítségével olyan eredeti tudásanyag jött létre, amelyet a tudósok a korabeli problémák függvényében, ugyanakkor egy általuk folyamatosan megújított hagyományra támaszkodva alakítottak ki. Alain de Libera úgy véli: „a kommentár története voltaképpen annak a folyamatnak a története, amelynek során a filozófiai gondolkodás fokozatosan függetlenné válik az örökölt hagyománytól”.

Abélard, a XII. század legnagyobb preskolasztikusa így foglalta össze Arisztotelész egyik legfontosabb útmutatását: „A bölcsesség legfőbb kulcsa az állandó kérdésfeltevés. Arisztotelész szerint nem haszontalan, ha minden egyes dologban kételkedünk. Ugyanis aki kételkedik, az

keres, aki pedig keres, az megragadhatja az igazságot. [...] Bármilyen legyen is a vita tárgya, az ésszerű bizonyítás több súllyal esik latba, mint a tekintélyek felvonultatása.”

Míg tehát a középkorban az értelmiség mind nagyobb mértékben függetlenedni tudott az egyházi és állami tekintélytől, így az európai fejlődés motorjává válhatott, addig a magyarországi új középkorban az állami tekintély (nevezzük így eufemisztikusan a diktatúrát) az egyházat is segítségül maga mögé sorakoztatva (és manipulálva) minden erejével a szabadgondolkodás elfojtására tör, miközben kampányszerűen kifigurázza az európaiságot. A központosítás során törvénytelenességben messze felülmúlta a modellként kínálkozó Kádár-rendszert: az államosított szektorokat saját klientúrája tulajdonába adta – a járvány alatt is!

„A koronavírus-járvány következtében bekövetkezett egészségügyi, gazdasági, társadalmi és bizalmi válságot a kormány meglehetősen rosszul kezeli – fogalmazott Pálincás József, aki korábban maga is a kormány szekerét tolt. – Talán az is hozzájárul ehhez, hogy a kormány figyelmének nagy részét a veszélyhelyzet idején is – részben a veszélyhelyzetet kihasználva – hatalomban maradása feltételeinek kialakítására és mögöttes államának kiépítésére fordítja. Az állampolgárokat sújtó ezernyi gond között az emberek a szokásosnál is kevésbé érzékenyek arra, hogy az ország javait Fidesz-lojális magánszemélyekhez juttatják. Pedig egyszer nagy árat fogunk fizetni ezért mindannyian.”

Ez a folyamat a felsőoktatásban is lezajlott. Az egyetemek élére pártkomisszárokat (kancellárokat) neveztek ki, kontraszelektálták az egyetemi oktatókat, majd magát az egész értelmiséget (másoddiplomás képzésre jelentkezéshez a 2010 előtt oklevelet szerzőknek újból érettségi vizsgát kell tenniük), bezárattak egy egyetemet (a Közép-Európai Egyetemet), végül alapítványi igába törték a hajdan világszinten elismert intézményeinket.

Igába, ugyanis az állami egyetemek tulajdon- és felügyeleti jogát a kormány átadta a kormányzópárt kezében lévő közalapítványoknak, azzal, hogy mint azt alkotmányba is foglaltatta (mert nálunk az alkotmány már csak olyan, mint egy önkormányzati parkolási rendelet, léptenyomon megváltoztatható), hogy ezt a jogot a kormány nem veheti vissza. A közalapítványok kuratóriumi tagjait pedig – akik élethosszig tartó kinevezést kapnak, mint a római pápa – megtették a tulajdonosi jogok gyakorlójává. Ezzel Magyarországon megszűnt az egyetem európai sine qua nonja, az önigazgatás; a kurátorok mindenbe beleszólhatnak, így a vezetők kinevezésébe, kezdeményezhetik a számukra (azaz a jelenlegi kormányzópárt számára) nem kívánatos személyek eltávolítását, hiszen a professzorok szigorú szakmai szempontok szerinti kiválasztásának és határozatlan idejű foglalkoztatásának törvényi garanciáit is megszüntették. Elbocsáthatnak világhírű tudósokat, és kinevezhetnek mérhető tudományos teljesítménnyel nem rendelkező kegyelteket.

Az egyetemek ingó- és ingatlanvagyonát (műszereket, épületeket, esetenként felbecsülhetetlen műemlékértékű kastélyokat) is alapítványi tulajdonba adták. A tulajdonosi jogokat a kuratórium elnöke és tagjai gyakorolják. Az egyetemek nem kapnak működő (hasznot termelő) vagyont (kivéve egy vagy két intézményt). A működésükhöz szükséges forrásokat továbbra is az állami költségvetés biztosítja.

További előny a kuratóriumokat létrehozó hatalom számára, hogy az egyetemek jelentős hazai és uniós működési és főként kutatási és fejlesztési forrásainak felhasználása során a kuratóriumok a megrendeléseket az ő holdudvarába tudják irányítani. Ha pedig valamelyik egyetemi ingatlan,

netán kastély megtetszik valakinek, a kuratórium eladhatja az ingatlant. Amennyiben a vagyon felélése nem biztosítaná a működési költségeket, akkor nem a kormány, hanem a „magánegyetem” teszi majd fizetőssé a képzéseket – kizorítva ezzel a vagyontalanok tehetséges gyermekeit a képzésből.

A magyarországi új középkor sötétebb és kétségbeejtőbb, mint a valódi középkor volt, amelyben az értelmiségiek, amellet, hogy az egyetemi autonómia védelmét élvezve gondolkodtak és írtak, belebonyolódhattak a társadalmi és politikai vitákba is. Nálunk oly módon szüntették meg az egyetemi autonómiát, hogy abba az érintettek beleszólást sem kaptak! Gondoljuk meg, azok, akik a jelenleg a parlamentben ülőket tanították egykoron! A totalitárius állam a társadalmi kontrolltól szabadulni akaró középkori egyházi vagy feudális intézmények, potentátok mintájára, szennyes pártérdekeit az értelmiségi képzésbe is belemosva ily módon igyekszik – egy esetleges választási vereséget bekalkulálva is – hosszú távon biztosítani politikai befolyását.

Nándi Mihály: Szodómia

Szodoma a Biblia szerint az Öt város (Szodoma, Gomorra, Adma, Ceboim és Coár alkotta városszövetség) egyike volt. Királya, Birsza részt vett az Amráfel és szövetségesei elleni hadjáratban. A szomszédságában táborozott Lót. Lakóinak gonoszsága, csakúgy mint Gomorraénak közismertté vált, Isten emellett a gőgöt, a telhetetlenséget, az önteltséget és az elbizakodottságot is felróta nekik, ezért Gomorrával, Admával és Ceboimmal egyetemben el kellett pusztulnia, kén- és tűzeső által. Szodoma sorsa még az ókorban Isten büntető ítéletének példájává vált a keresztény közösségek előtt.

A középkori egyházatyák azután kissé kiegészítették Szodoma lakosainak bűnlajstromát, sikeres kampánymunkájuk következtében „szodómia” alatt mindenki „fajtalankodást” kezdett érteni, nem téve sem etikai, sem gyakorlati különbséget az azonos neműek szerelme, az állatokkal való közösülés és a kisgyermekek szexuális zaklatása között. (Miközben a szerzetesi körökben viszonylagos türelmet tanúsítottak a homoszexualitással kapcsolatban – talán ezért is emlegették a XII. századot „Ganümedész koraként”.) A szodómiát a természet ellen elkövetett vétségnek tekintették, és az elítélés mellett hallgatás is sújtotta: kimondhatatlan bűn lett belőle. A XIII. század közepétől a szodómiát az inkvizíció hatáskörébe utalták, ott a vádlottak nem sok kíméletre számíthattak. Gyakran gyanúsították meg vele azokat a férfiakat, akiknek rossz hírét akarták kelteni, és akiket a legkeményebb, akár halálbüntetéssel kívánták sújtani. Ekképp szodómiával vádolták a mohamedánokat, a XIV. század elején pedig – egy tizenötezer embert érintő koncepció perben – a templomos rend tagjait, amelyet felszámoltak, nagymesterét, Jacques de Molay-t pedig több társával együtt máglyahalálba küldték.

A középkori értelmezéshez meglehetősen hasonló törvényi szintézis következett be

Magyarországon azzal, hogy a köztársasági elnök aláírta a melegellenes módosításokkal kiegészített pedofiltörvényt, mondván: „az új törvény a tizennyolc év felettek alkotmányos jogait nem korlátozza, a tizennyolc év alattiak védelmére vonatkozó alkotmányos kötelezettséget viszont kiteljesíti”. A sokáig a teljes országgyűlés konszenzusát élvező pedofilelles törvénycsomag azután lett éles viták, tüntetések és mostanra nemzetközi felháborodás tárgya, hogy a módosító javaslatok sorában megjelentek olyanok is, amelyek belekeverték a törvénybe a homoszexualitás kérdéskörét, azt mintegy párhuzamba állítva a pedofíliával.

Jelesül megtiltanák a tizennyolc éven aluliak számára a homoszexualitás és a nemváltás „népszerűsítését és megjelenítését” (bármit is jelentsenek ezek pontosan), nem lehet erről iskolai előadást tartani, és tizennyolc éven aluliaknak nem lehet erről reklámot vagy egyéb műsorszámot sem sugározni. Tehát a jogalkotó szerint összefüggés áll fenn e kérdések és a pedofília között. Különösen visszataszító, hogy kormányközeli sajtó és véleményvezérek egy része is előszeretettel kötötte össze a pedofíliát és a homoszexualitást. Akkor is, ha nem értettek egyet azzal, hogy hetekkel korábban elkezdődött *A család az család* elnevezésű kampány, amely az azonosnemű szülők és gyerekeik jogaira irányítja a figyelmet.

A melegellenes módosítások ellen rögtön felszólalt több civil jogvédő szervezet, majd a javaslat megszavazásának előestéjén többezres tüntetésre került sor a Kossuth téren az ellenzéki politikusok bekapcsolódásával. A baloldali pártok szavazási bojkottot hirdettek. Az Európai Bizottság elnöke, Ursula von der Leyen szégyennek nevezte a magyar törvényt, valamint levélben is kifejezte Varga Judit magyar igazságügyminiszternek a Bizottság jogi aggályait. Csakhamar 15 uniós ország ítélte el közös nyilatkozatban a magyar jogszabályt, továbbá az amerikai nagykövetség és médiavállalatok is tiltakoztak ellene.

Ha botrány van – márpedig óriási botrány, hogy Magyarország oly fennen hangoztatott nemzeti szuverenitását sutba dobva eladta magát a kínaiaknak – arról a diktatúrák jól bevált receptje szerint egy másik botrányral kell elterelni a figyelmet, lehetőleg visszanyúlva a középkorba, a másság iránti türelmetlenség, a kirekesztő ösztönök világába. Az államfő azonban mégiscsak súlyos hibát követett el – az őt delegált párt szempontjából – azzal, hogy aláírta a törvényt, ahelyett, hogy megfontolásra visszaküldte volna azt az országgyűlésnek javasolva címének és tárgyának módosítását pedofíliáról szodomitára. Ekképp ugyanis a legtökéletesebben megjelenne az a középkorias, retrográd szellem, amelynek irányába pártunk és kormányzatunk nem múltó igyekezettel igyekszik visszafordítani országunkat, és legfőképpen az inkvizícióé, amelynek Isten büntető ítélete nevében azokra is kíméletlenül le kell sújtania, akik most a kormány soraiban és védősáncai mögött a gögtől, a telhetetlenségtől és az önteltségtől egészen a pedofíliáig kiélhetik alacsony vágyaikat!

Három alak repül felém vitorlaköteleket húzva, feszült figyelemmel az irányt tartva, mögöttük széthasad a fény, amely az alattuk fodrozódó tengert is darabokra töri, a legnagyobb, a középponttól kissé eltolt hajós árbocrúdon áll, a két másik, perspektivikusan kisebbedő, köteleken, a semmiben, amint hogy fedélzet sem létezik, hacsak én, a néző nem vagyok az, a mozgás iránya, de nem, széttartanak a legények, kikerülnek engem, ki vagyok én, hogy akadályozhatnám őket? kik ők? mindjárt kiszáguldanak a vászonból és marad a misztérium, a *Hajnalbasadás*, a felhőkön szétszóródva, sugárnyalábokba rendeződve, mert mi kirepülünk, de a kirepítő energia örökkévaló.

Nem tudom, valóban metafizikus jelentése van-e a *Hajnalbasadás* című képnek, amelyet David Aurelltől kaptam ajándékba, vagy az csak egy sportpillanat, egy izgalmas vitorlásverseny fordulópontjának, egy beelőzésnek vászonra rögzítése. De mindegy, az a jó festmény, műalkotás, amelyben több lehetőség remeg egymásba, nem úgy, mint a barokk giccsképeken, ahol Krisztus alakja elé még a vérző szívet is odalógatják, hogy a hívő áldozás és adakozás közben bizonyosan felismerhesse: valóban ezt döfték keresztül. David mérnök volt, örök kísérletező – ez a képeim is látszik – örök újító és örökké megújuló. A *Hajnalbasadás* az egyik legjobban sikerült – és valószínűleg legkedvesebb – festménye volt, mégis oly természetességgel adta nekem, ahogy egy palántát ajándékoz az ember. A palánta nem csak a földben, de az ápoló lelkében is növekszik, meg kell locsolnom, jaj, ki ne égesse a nap, nehogy túlragyázzam – milyen szép, a növények aztán meghálálják a gondoskodást. És a festmények? Hogy lesöpri róluk az ember a pókfonalat? Mert milyen alkalmasak is a keret kiszögellései a rögzítőfonalak megerősítésére. És milyen mérgesek vagyunk a pókra, hogy mit keres pont itt, de már meg is álltunk, szívünk pókfonalai a kép körül, melegséget érzünk, izgalmat, a vezetővonalak ezredszer is összefutnak agyunk hátsó részében – mi vagyunk a kép.

A kép mögött a festőművész – mert ismerjük – amint elénk siet, amint szeretettel, erőteljesen, de nem túl erősen, megszorítja a kezünket, megdicséri az öltözékünket, felszolgálja a kávé, kis tálcán, amelyet zsámolyra helyez a fotel mellett, a tálca alatt horgolt terítő. Már az ötvenedik esztendőmhez közeledtem, amikor megismertem David Aurellt, névadó anyám, Géczy Olga karmester és festőművész férjét, és az első pillanatban barátságot éreztem iránta. Mintha már találkoztunk volna. Ha nem tudom, hogy amerikai, svédnek gondoltam volna, olyan diszkrét volt, olyan kedves, olyan polgári. Kiderült, hogy svédországi gyökerei vannak. Nyugdíjas éveire feleségével az Egyesült Állomokból Magyarországra költöztek. Repülés előre, csak fújjon a szél! Jó lehet az az ismeretlen föld, amely ilyen asszonyt terem.

Közel hetven évesen Tökre költözött a feleségével. És csináltak itt egy kis Amerikát, amennyiben egy falusi ház használaton kívüli pajtájában galériát alakítottak ki. De még inkább egy lüktető szívű kis Európát egy apró településen polgári szalont, kultúréletet odagyökereztetni vágyva, Budapestről is odavonzva más, jelentős művészeket. Nagy hangsúlyt fektettek ifjú tehetségek felkarolására, bőkezűen pártolták az irodalmat, a zenét, zongorás estektől lett hangos a Pajta Galéria. A hozzá szolgáló udvar valóságos kis díszkert, a tervező elme és a gondos kezek által helyüket nyert zöldség- és virágpalánták, alakzatokba, színorgiába fejlődése. Mert a színek, a fény uralkodik Olga és David festményein, az őszi, szomorú napokban is tavaszt varázsolva a Pajtába.

A sugarakat keltők pedig oly szerényen viselkedtek és mosolyogtak, mintha éppen akkor léptek volna be frissen magukra öltött délutáni dresszükben, amikor a rendezvény elkezdődött, és

az a sok szervezés, fáradság, izgalom, amely szükséges ahhoz, hogy mintegy varázsütésre a látogatók előtt teremjen minden, nem is az ő munkájuknak, szorgalmuknak köszönhető.

Kapni mindenki tud, de adni – David ennek volt a mestere. Hivalkodás nélkül, diszkréten, másokra odafigyelve. Szerénysége mögül minő intellektus bukkant ki – mint hajnalkor a Nap –, ha valakiben beszélgetőpartnerre talált, vagy ecsetet ragadva szembeült a vászonnal.

David William Aurell 1941-ben született az Egyesült Államokban, a Minnesotai Grand Rapidban. Iskoláit Minnesotában, valamint a Michigani Ann Arbor Egyetemen végezte. Építészmérnöki tanulmányai mellett behatóan foglalkozott képzőművészettel és formatervezéssel. Diplomája megszerzése után Kaliforniában telepedett le. Számos monumentális épület – kórházak, bevásárló központok, múzeumok, a Los Angelesi börtön – tervezésében és kivitelezésében vett részt. A nyugdíjba vonulását megelőző években a Los Angelesi Iskolakörzet építészmérnökeként tevékenykedett. Különleges szakértelemre tett szert a tűz- és földrengésvédelemben.

A munka mellett is gyakran ragadott ecsetet. Alkotásait kiállították Santa Paulában, Venturában, Valenciában és Bourbon-Lancyben. 1995-ben házasságot kötött Géczy Olga karmesterrel, aki az ő ösztönzésére fordult a festészet felé. 2010-ben feleségével a magyarországi Tök községben telepedett le. Kezdeményezésére Tökön megalakult az American-English Tee Club, amely nyitott volt mindazok előtt, akik angol nyelvi tudásukat, beszédkészségüket szerették volna fejleszteni. Lelkesen, sziporkázó ötletekkel és fáradhatatlanul vezette a Pajta Galériában működő Művészet és Kultúra Világa Egyesületet.

2021-ben hunyt el, hosszas betegség után. Szenvedéseit magába zárta, szinte az utolsó pillanatáig szolgálta, segítette embertársait. A töki református temetőben alussza örök álmát.

Délibáb

Ballai László: Szepes Erika vitairata Ady szimbolizmusáról

„Igen, újra kell olvasni nemcsak az elmúlt, de a kortárs értékeléseket is, hogy világossá váljék: minek mivel kell szembesülnie, és a szembesülés-összecsapás milyen eredményt mutat. És főként: újra kell olvasni Adyt.”

Szepes Erika

Nem olvasunk. Aki pedig – hivatalból – olvas, ahhoz tekintetének üvegén keresztül nem jut el az, amit olvas: „Ady ma olyan költő, aki – fogadtatása története során alighanem először – nemhogy

nem hívja ki a recepció válaszait, hanem kifejezetten rá van utalva annak megszólaltató aktivitására” – fejtegeti Kulcsár Szabó Ernő. Ez már teljesen megfelel annak a tudatosan gerjesztett Ady-ellenességnek, amely például így szűrődik be az orvosi várószobába, ahol kezemben Kenyeres Zoltán *Ady* című könyve: „Mit olvasol? – kérdezi betoppanó ügyvéd ismerősöm. – Á, Ady? De hát ő beteg volt. Különben is mindent megírt, amiért megfizették.” Az *Iskolakultúra Újraolvasó* sorozatának korifeusa, Palkó Gábor ugyanerről tudományosodóbban: „A »hipertrofikus« ének, pontosabban a stilizált én szerepének mint a lírára vonatkozó befogadás alapvető elvárásának elsorvadása nemcsak megnehezíti az Ady-versekhez való kortárs hozzáférést, de visszamenőlegesen az Ady-lírát saját korának napjaink számára fontos európai lírahagyományával összehasonlítva időszerűtlennek is minősíti.” Tanítvány persze nincs „mester” nélkül. „Kevésbé fedezhetők fel költészetének nyomai a magyar líra kiemelkedő teljesítményei között, miközben a korszak materiális kánonainak középpontjában maradt” – így Szegedy-Maszák Mihály mai „irodalmi kánonunk” egyik kovácsa.

Ezért kell vitairatot írnia Szepes Erikának, kiemelkedő irodalomtörténészünknek, Ady szimbolizmusáról, egyáltalán Adyról, hogy nyilvánvalóvá tegye – azok számára is, akiknek hivatása egyébként az irodalom ideológiamentes értékelése –, ami nyilvánvaló: Ady Endre a magyar költészet összehasonlíthatatlanul eredeti, hegycsúcsként kiemelkedő, nem csupán megkerülhetetlen, de meghatározó hatású költője, aki az olvasókra, amellet, hogy gyönyörködteti őket, mind a mai napig nyugtalanító, önmarcangoló hatást gyakorol.

„A kulcskérdés a magánvaló én és a magánvaló szöveg igénye – írja Szepes Erika a *Vitairat Ady szimbolizmusáról* című tanulmányában. – Mintha volna az irodalmon kívül – tehát a valóságon [újabb recepcióesztétikai szitokszó!] kívül igazság, akár esztétikai is?! A „hermeneuta modernség” ezt igyekszik igazolni: »Ady líráját illetően (...) a szimbolista kifejezésmódtól vagy az esztéta szubjektivizmustól eltávolodók részéről – súlyos kifogások fogalmazódtak meg, főleg az 1920-as évektől bontakozó, antiindividualista-nyelvorientált, részben *újklasszicistának* is nevezett szemlélet jegyében (...) Sőt, kultuszának bírálói olykor éles hangon ítélték el a romantikus ízlésvilág túlzásaiba visszacsúszni látott, egzaltálnak és művészetlennel minősített alanyi gesztusait (...), énközpontú önkényét, képzelőerejének mámoros-látomásos csapongásait...« (Szegedy-Maszák). A rivális Kosztolányi fulmináns mondata közimert: »Ez nyelvünk mélypontja, melynél mélyebbre már nem zuhanhat.« Ady halála után egy évvel Babits, az egészen más ízlésvilág irányában tájékozódó irodalmi hatalom, így ír: »Adynál is, mint Dantéban, az egész világ szimbólumok óriási láncolata, szimbólumok, melyek szigorú egymásba illesztésükkel szinte a valósággal egyértékű szövetet alkotnak. Hogy Ady éppen úgy benne él ezekben a szimbólumaiban, mint Dante az övéiben, azt legjobban az mutatja, hogy nem ejti el őket, vissza-visszatér hozzájuk, nő, gazdagodik, de ugyanaz marad benne ez a szimbólumvilág, elfelejtettnek hitt szimbólumok merülnek fel évek után újra, úgyhogy (amint Földessy mondja, egész Ady-konkordanciakötetet lehetne összeállítani) – és kellene –, egy Ady-kulcsot, Ady-lexikont... ez a visszatérő és következetesen egy-jelentésű szimbólumnyelv, ez az éveken át való pontosság, ez a költőben vasszilárdsággal megőrzött és meg nem hajló szimbólumvilág... az ilyen költő nyilván nem úgy ír, hogy azonnal és teljesen megértsék. A szimbólumokat mintegy bányászni kell, s teljes kibányászásuk gyakran nagy idők műve...«”

De mi az a szimbólum? „Gadamer szerint: »a szimbólum nem más, mint önmagunk újra felismerhetőségének lehetősége«. Gadamer emlékeztet arra, hogy a szimbólum »eredetileg technikai értelmű szó volt, az emlékeztető cserépdarabot jelentette. A vendéglátó úgynevezett

tessera hospitalist adott vendégének», egy kettétört darab felét, hogy visszatértekor ráismerjen.”

A szimbólum tehát nem elhomályosító „esztéta szubjektívizmus”, ákombákom, grafiti, hanem egyértelműsítés (így a katolicizmus követőinek az eucharisztikában a bor Krisztus véré, a kenyér pedig a testét szimbolizálja).

Az „egyértelműsítő iskola” korlovgjai nem csak a szimbólum jelentésével nincsenek tisztában, de az esztétikai alapfogalmakkal sem, így Veres András, aki ráadásul egyetemi jegyzetben fektette le tudatlanságát: „»A szimbolista jelkép akkor hiteles, hogyha többértelmű, mivel a lényegét ragadja meg, s csak a dolgok *felszíne* egyértelmű.« (kiem. Sz. E.) De – hogy bemutassam, miképpen bonyolítja sarkosra vágott definícióját – mellékelek egy ide nem illő, számomra értelmezhetetlen mondatot: »A szimbolizmus elutasítja a pozitívizmus egysíkúnak, naivnak érzett oksági magyarázatát [mire vonatkozóan?!, Sz. E.], de magát a létezést éppúgy adottságként fogja fel, s így olyan világot mutat fel, amely (okok, előzmények híján) titokzatos és elrendelésszerű.« Majd egy újabb ötletelés: »A szimbolikus nyelv nem fordítható le egyértelmű fogalmak nyelvén, mint az allegorikus, amely vagy hagyományos jelentésű kép kibontásával, vagy teljes metafora részletezésével építkezik.« Allegória, metafora egybemosása a szimbólum ürügyén – elméleti bűvészműtávként.”

A Veres-tanítvány, Gintli Tibor már egyenesen így mer fogalmazni: „Tragikus, kudarcra ítélt kísérlet Ady költészete. A Mindenhez való közelítésének módja ugyanis a misztikával rokon, de hiányzik a misztikus élmény alapvető feltétele, a hit evidenciája.” A bizonyosság? Abélárd-tól, gondolnám, csaknem egy évezrede megtanulhatták volna a hívő keresztények, hogy az igazság megragadásának kulcsa a kételkedés és a keresés. „Íme a ma elhíttelni próbált Ady-kép: a költő nem tudta tökéletesen megformálni műveit, lelkének feltárásába belerokkant – írja Szepes Erika. – Ez a ma hivatalosan sugallt Ady-kép, az alkoholista, nagybeteg, vérbajos Ady. Nem a homéroszi, átlátszó világ költője, hanem a beláthatatlan, titokzatos orfizmusé. És mindez beleforgatva a fogalmak rendezetlen kavalkádjába.”

Az Ady-ellenirodalomban ráadásul a félreértett szimbólum a mítosszal, a képpel és a hasonlattal keveredik. Németh Erzsébet például azt feltételezi, Ady esetében nem szövegeket kell elemezni, hanem képeket, vagyis mítoszokat. „Csakhogy Ady nem mítoszokat írt, az ő képei nem mitikus történetek, hanem képekben rögzített érzések, érzelmek, a világ átéléséről megfogalmazott gondolatok – mutat rá Szepes Erika. – [...] Sajnálatos, hogy az igazi tudományos eredményeket a mai divatok háttérbe szorítják. A teljesen agnosztikus, ködösítő elméletek előtt néhány évvel ugyanis születtek teljesebb Ady-képhez közelítő elemzések. Kis Pintér Imre szerint Ady »a lét végső metafizikai kérdéseitől az időszerű politikai gyakorlatig egy addig nem ismert és egységes összefüggésrendszerben látta és láttatta a világot«. És maga Görömbei így összegez: »az igazi Ady-látásmód, melynek alapja a személyiség kiteljesítése, feloldása minden partikuláris kötöttség alól, felszabadítása arra az igényre, hogy az életet a maga teljességében és gazdagságában élje meg... Ennek a szerelemnek az extázisa ígérte meg Ady számára a személyiség teljességét.«.”

Ady motívumai tematikus motívumok, amelyeket szimbólumokká formál. A téma még nem szimbólum, a megfogalmazás módja, a képi rögzítés, a kép egyértelműsítése válhat szimbólummá. A legfőbb, legtöbbször megfogalmazott témája a fájdalommal, olykor sajnálattal szemlélt ország, ami – minthogy ugyanazt a víziót hozza elő a költőből – képileg is hasonlónak, sőt azonossá válik: a méltatlanul, szegényen élő magyarság képévé. Ezek valódi szimbólumok, nem pedig hasonlatok.

„A magyar ugar egyenlő a magyar elmaradottsággal, egyértelműen és nem többértelműen; ugyanígy a Csák Máté földje a leigázott, jogfosztott és nincstelen nép hazája, egyértelműen és nem többértelműen. A föl-földobott kő a fájdalmas honvágy verse, és nem más. Folytathatnám az egyértelmű szimbólumokat, hiszen szerintem a szimbólum lényege, hogy egyértelmű. Ami még egyedülállóvá, a világon talán egyedülállóvá teszi Ady szimbolikus költészetét, hogy a korábbiakban motívumkörnek, mitikus körnek stb. nevezett verscsoportok véleményem szerint szimbólumkörök, meghatározott, azonos témák hasonló szimbólumokkal való leképezései.”

A „magyar ugar”, „a róna”, „a láp világa”, „a naptalan Kelet” vagy „elátkozott hely”, mint hazánk szimbólumai váltotta ki a legnagyobb ellenérzést az „újraolvasókból”: szemére vetik Adynak, hogy egyrészt az önhitt ítélkező magas pozíciójából nézi le a hazáját, szándékolt és hamis ellentétet képezve a művelt Nyugattal, másrészt hogy nem is igazán tud elszakadni a „szent humusztól”, kísérti a „régmúlt virágok illata”, tehát: döntésképtelen, önellentmondó. Nyakába varrják a „hazafiatlanság”, „nemzetietlenség” súlyos ideológiai vádját is, korunkban, amely csupa fejlődés, csupa lendület, csupa izom – mint a Rákosi-időkből –, paradox módon igazolva magát Adyt. Száz éve nem tudunk, nem merünk, nem akarunk szembenézni önmagunkkal, a valódi teljesítmény hiányával. Vagy több mint ezer éve, a „kalandozások”, azaz rabló hadjáratok kora óta? A források tanúsága szerint eleinket féktelen éhség jellemezte mindazon cikkek – így brokát, gyapjúszőnyeg, selyem, drágakővel ékített fegyverek – iránt, amelyeket saját maguk nem tudtak előállítani, ezért még le is mezítelenítették szláv foglyaikat, hogy az általuk viselt drága szőrméket is eladhassák a bizánciaknak. A pompa révén, amelyre így tettek szert, azután a külvilág számára szerfelett vagyonos, gazdag embereknek mutatkoztak.

Különös figyelmet érdemel Ady szerelmi szimbolikája, hiszen maga a költő írta Balogh című novellájában: „Soha két ember jobban, teljesebben nem akart még egymásban megsemmisülni, mint ők. És soha fantasztikusabban szerencsétlen pár nem bolyongott még szerelmes úton.” (Mondani sem kell, hogy Ady Kosztolányiével vetekedő novellisztikája halott betű az „újraolvasók” előtt.) A TE-formából a szerelmes költő átfordul a közös élmény megelevenítésével a többes szám első személyű MI-be, és ez a TE-MI váltakozás jellemző a szerelem korai korszakára. A ritka boldog pillanatok helyszíneit majdnem mindig valamilyen különleges, nem reálisan létező természeti hely, tenger vagy tó adja:

*Várnak reánk, várnak reánk
Valahol egy tengerszélien.
Ott hallgattuk valamikor
Lármáját nagy, kék vizeknek.*

(Várnak reánk Délen)

Ady színhasználata különlegesen fontos: Léda hűvössége, megközelíthetetlen eleganciája, szerelemmel még fel nem forrósított lénye mindig FEHÉR:

*A fehér asszony jár a várban,
S az ablakon kinevet.*

(A vár fehér asszonya)

...

*Karollak, vonlak, mégsem érlek el,
Itt a fehér csönd, a fehér lepel.*

(A fehér csönd, 1904)

Nos, ami az „újraolvasók” műveltségéből, képzettségéből már teljesen hiányzik, az a klasszika-filológiai ismeret, amely nélkül Ady és a *Nyugat* utána következő költőgenerációi egyszerűen értelmezhetetlenek. Tudniillik Ady „modernsége” nem az antikvitas elvetésében jelentkezik, hanem hogy személyisége szerepekben bontakozik ki. Így Faunban, Apollónban és Midászban. Faun erdő- és természetisten, rokona a félig emberi szatíroknak, akik közül kiemelkedik bölcsességével és a mítoszban betöltött szerepével Szilénosz, Dionüszosz nevelője. „A mítosz maga a világot két szintre, két minőségre osztja: Szilénosz-Faunus a barbár, animális lét, Apollón a humanizált, a művészetben otthonos isten, a Múzsagetész, azaz a Múzsavezető – világít rá Szepes Erika. – A történet harmadik szereplője a Szilénosz-Faunus által nevelt Dionüszosz, a dráma, az orgiasztikus művészet istene, akinek Szilénosz a művészet mellett még természetes bölcsességéből is juttatott. Szilénosz bölcsessége – nemhiába csak félig ember – balgasággal is párosult: kihívta zenei versenyre pán sípjával (Pán: Szilénosz szintén félig ember, kecskelábú apja, aki pán sípját különféle hosszúságú náddarabokból állította össze) Apollónt, becsmérelve kitharával előadott játékát. A zenei verseny megítélése a kétféle világ két minőségét tükrözi: Pán-Faunus nádsípjá Midászt bűvöli el, Apollón kitharával kísért daléneklése pedig Tmolust, a hegy istenét, ahol a verseny zajlott. Minden hallgató egyetért Tmolus ítéletével, kivéve Midászt, akinek a pán síp hangja tetszett jobban. Egymaga támadja meg az ítéletet, ezért Apollón, büntetésből, ha már »olyan rosszul hall«, számárfüleké nyújtja a füleit (Ovidius *Metamorphoses*, XI. ének).

Nem fölösleges időzni e megmosolyogtató mitológiai jelenetnél, mert önmagán túlmutató tanulságot hordoz, mint minden mítosz: a pán síp ősi, pásztori hangszer, csak hangot tud adni. A húros kithara énekszót kísér, az énekszó pedig a szóval megfogalmazható közlendők kifejezését teszi lehetővé. A szó – a logosz: az emberi értelem, a pusztán zenei hang az érzélem.

Amikor tehát Midász döntése megszületett, kétfelé osztotta a hangzó zenét. Amikor tehát Ady magát Faunként ábrázolja, olyan személyiséget rajzol meg, aki műveletlenebb, civilizálatlanabb világból érkezvén még nem érzi magát az általa elérni kívánt csúcson lévő művésznek. Sorakoznak hát önportrénak szánt faun-arcai. Asszonykereső korszakát a vad időkhöz sorolja, még nem tárgyiasult szerelemvágya is olyan erős, hogy szinte nemtelen, és asszonyként is átéli:

*Asszony ölébe ha lehajtom
Nagy, szomorú szatír-fejemet:
Emlékezem.*

*Egykor bolyongtam
Forró és buja tájakon
Álmatagon.*

*Messze s mélyen az Időben
Én asszony voltam: természetes,
Szerelmes.*

(Ha fejem lehajtom)”

A PIROS – a szerelem szín-szimbóluma nem Ady találmánya: a világirodalom szerelmeinek színe a piros, a vörös.

*Hurráh, jön az öröm hajója
És hozza Lédát már felém.
Virágos, pompás szőnyegén
Én asszonyom, már látlak, látlak.
Hajadban – vérvörös rózsá.
Ugye kívánsz? Én is kívánlak.
Hurráh, mi rég nem láttuk egymást.*

(Léda a hajón)

„Igen, Ady valóban sokszor átélte-megírta, hogy az élet-teljesség elérhetetlen (sőt: »Minden Egész eltörött«) – írja Szepes Erika. – A Varga által is megfogalmazott telhetetlen-kielégíthetetlen Ady képe a mai irodalomtörténészeknél odáig torzul, hogy megtagadnak Adytól minden boldoggá tévő élményt: »Nem ismeri a teljességet sem szerelemben, sem életben, sem halálban, sem Istenben« (Gintli Tibor). Görömbei empatikusabban fogalmaz, tökéletesen átélve Ady személyiségének mérhetetlen amplitúdóit: »Roppant feszültsége van ennek a szerelmi lírának, nincs benne semmi öröm, nyugalom. Itt minden mozzanat mitikus arányokat kap, mert ez a líra nem egyetlen nő szerelmét keresi és énekl, hanem az emberi élet lehetőségeit kutatja ebben a motívumkörben is.«

Holott itt és most elérhető közelségbe került az öröm, a boldogság, és vele együtt piros fény árasztotta el a világot, amelyben – immár – kettősük a szimbólummá emelkedett MI-ként emelkedik a magasba:

*Bús kertben látlak: piros hinta-ágy
Himbálva ringat.
Lankadt virágok könnyes kehelyekkel
Siratják csókjainkat.*

*Almodva nézlek: két piros felhő
Kószál az égen.
Csókokat gyarlón, himbálva váltunk
S meghalunk vágyak tüzeiben.*

*Két piros felhő: szállunk. A lángunk
Éhesen lobban.
S itt lenn a kertben még a pipacs is*

Szán bennünket jóllakottan.

(Léda a kertben)

Ady – ritka jókedvében – játszik: a piros pipacs színével elégedetten néz szánakozva az egymással betelni nem tudó párra.”

Felütés: „Excursus hús-kapcsokra.” Ezt a – Hatvany szavával – panteisztikus, eget-földet betöltő szerelmet a két test egymásra találása teremtette meg, amely bearanyozta a közös úti élményeket, az intim szobahangulatot – és az otthonosságot, amelyet Király István sem vett észre, nem is beszélve a keresztény konzerváció eszméitől áthatott „újraolvasókról”. Számukra egyaránt idegen a szexualitás nyílt – intézményeken kívüli – vállalása, idegen a forradalom. A szecesszió – azaz a cirkalmas díszítőelemekkel elfedett őskonzervativizmus korában Ady bátorságával szólni a szerelemről, ugyanis több költői hevületnél. A forradalmiság mindenek előtt tabuk lerombolása. Fájdó tanulság ez a „keresztény ember” öltönyébe a „szocialista embert” beöltöztetőknek, csakúgy a „boldog békeidők” visszaépítő-mestereinek. A forradalmiság látás: merek látni, máshol és máshogy jelennek meg előttem a bárgyúság quodlibetjében gondos kezekkel elrendezgetett tárgyak, így a szerelem is. Szepes Erika szerint a *Héja-nász az avaron*ban az élet a szeretkezés beteljesülésével ér véget:

*Ez az utolsó nászunk nékiink:
Egymás húsába beletépünk
S lebullunk az őszi avaron.*

A szerelemnek persze hatalma lehet a halál felett is. Színe Adynál a feketén átsejlő piros. „Festő sem választhatja meg palettájáról megfelelőbben a színeket, mint a búcsúzó Ady – árnyalva a bíbort a halványabb mályvára, s Léda hajdani aranszobrát tompa, szürke sírkővé változtatva:

*Bíbor vágyaiból a Multnak
Obeliszkként te megmaradtál:
Mályvasziniű, bús asszony-sírkő,
A síromnál.
...
Ott fogsz pompázni tompa fénnyel
...
Hirdetni fogod: te akartad
S mindent, mi történt, te akartál
S hogy nálam is hatalmasabb vagy
S a halálnál.*

(Az asszony jussa, 1908)

Igaza van Schöpflinnek: »A nő, ahogyan ezekben a versekben feltűnik, már nem is konkrét nő, hiába ismerjük, tudunk róla mindent, mégsem láthatjuk a maga valóságában. Szimbólummá vált a költő víziójában, méretei emberfelettivé nőttek, lefoszlott róla minden, ami esetleges, képzeletre van szublimálva, félelmetes istennővé, akiből egyaránt árad átok és gyönyör... Realitása nincs

ennek a szerelemnek, de van hitelessége.« [...]]

„A következetesen használt szimbólumok együttesének verse: *Hiába hideg a Hold*. Hatalmas panorámát fest Ady közös életük legnagyobb válságának évében, 1909-ben. Színhelye és ideje az éjszaka, oly sok fontos versének beleérző háttere (*Kocsi-út az éjszakában; Emlékezés egy nyár-éjszakára; Őszi éjszakán; Egy gyönyörű tavasz-éjjel*); nélkülözhetetlen társa a Hold, amely ott világít az éjszakai égboltokon. [...]] 1909-ben, a Nyugat 20. számában publikált *Hiába hideg a Hold* című versben fellázad önnön rontó emlékei és ezzel együtt az emlékeknek háttérül szolgáló természet, elsősorban a Hold ellen. »Hiába« – veti oda neki a dacos Ady gesztusával, »Hiába« – veti oda az öregedésnek: a Hold hidege ellenében (hangfestő hármasszóval) szembekerül a hajdani MI, és a vers ennek a szimbólumnak az egész életüket felölelő kibontása.

*Hiába hideg a Hold. Egyszer
A mi óránk ütött
S szent láz verte az éjszakát,
Melybe két, szép, nyomorult embert
Terelt be a véletlen Idő,
A sokféle Időnek eggye,
Irgalmas, bolond, dús Idő,
Mely asszonyommal összehajtott
S melynek azóta nincs mulása.*

(Hiába Hideg a Hold)

Lehet-e félreérteni, félremagyarázni e csodák szárnyán remegő költészetet? Lehet. „A tökéletes érzéketlenséget és fölényes fanyalgást azonban Szegedy-Maszák kiemelt példának, a *Hiába hideg a Hold*nak tartogatja – mutat rá Szepes Erika. – »A Hiába hideg a Hold a szecesszió pompázatos kulisszái között vonultatja fel a ’múlhatatlan’ időbe, a közel és a távol misztikus azonosságába beavatott szerelmespárt az alkimista szertartások holdfényes, ’királyi’ menyegzőjén, ahol a nővé és férfit ’szakadt / Egy-ember’ nyerné vissza újra eredendő androginitását. E vers Ady szimbolista múzeumának gyöngyszeme, mely azért a téren és időn kívüli ősegység neoplatonikus-századfordulós szalonmisztikájának jól formált utánérzésében, a ’visszaforrás’ élvezetében sem tud megfélemlíteni a ’választó bitang idő’ hatalmáról. De a ’lelkek’ közvetlen találkozásának illúziója (...) odavezethet, hogy Ady szerelmi költészetében újra megszólal majd a már leküzdött Ábrányi-féle neoszentimentális hang.«

Ezért a félreolvasásért kár volt *Újraolvasni*. A tudós szerző – számtalan idegen szó nyomatékosításával – csak azt bizonyítja, hogy nem olvasta el Ady verseit, még az említettek sem, a megfelelő figyelemmel. Mert ha ezt tette volna, észrevenné, hogy a *Hiába hideg a Hold* a nagy elválás után írott versek – melyek közül néhányat fentebb olvashattunk – váratlan visszavonása, a legigazabb, nem is bocsánatkérő, nem is engesztelő gesztus, hanem a legforróbb szerelmi vallomás. Nem szecessziós kulissza, hanem Ady következetesen végigvitt szimbólumainak egyben látásával felépített, hatalmas látomás, a vízió, amit megenged látni az olvasónak is (»a recipiens mediálhatja«). A MI megszólalása – következetes. A színszimbolika – következetes. Az éjszaka és a Hold szerepe – a már megismert és következetes. A palástból elől kibomló test mezítelen ragyogása – a hús-kapcsok felvillantása – ismerős és következetes. A

királyi pár mint önábrázolás – ismerős és következetes, több versét is idéztem, amint „te a Királyné és én a Király” (*Egy ócska konfliktusban*) büszkeségével utaznak. A két szakadt egy-ember, az elváltak újratalálkozása, „visszaforrása” nem az anyagtalan, csak az ideában létező két platóni félgömb összeilleszkedése, hanem – szerelmi, erotikus együttlét, az egybekapcsolódás következetes anyagi-testi gyönyörű szava.

A *Hiába hideg a Hold* a legnagyobb Ady-szerelmesversek egyike, a költő szimbolikus látásmódjának legkövetkezetesebb érvényre juttatása. Szimbólumokat használt – tudatosan. Schöpflin Aladár idézi Ady egy nyilatkozatát:

»Arról is szólt, hogy ő a külső világ dolgait szimbólumoknak látja, a saját belső élete szimbólumainak, s csak ezeknek a szimbólumoknak az útján tudja kifejezni, ami benne belül történik. Ezek a szimbólumok az ő szimbólumai, ő nem használja, hacsak lehet, elkerüli a költészet ősi kép- és szólamkincsét, saját képnnyelvet akar teremteni magának, mert a képes beszédet a költészet legfőbb közlő szervének, a költészet nyelvének tartja s a költőnek eredeti, maga alkotta nyelven kell beszélni.«

Ez pedig Adynak mint géniuszának, a megismételhetetlen egyediség felmutatójának – aki ha százévenként feltűnik közöttünk – sikerült. Nem is érti az ember, hogy lehet valaki, aki nem kapja fel a fejét, akinek nem bizsereg a hátgerince, amint Ady húrjába csap. A zseniális költő művének értelmezési lehetőségei mind pozitív, mind negatív értelemben végtelenek, ugyanakkor a zsenialitás tényét a koronként megújuló értelmezési kísérletek, kényszerek visszaigazolják. Természetesen egy – legalábbis díszleteiben és jelmezeiben – teljesen más társadalomból fokozott figyelmet kell fordítani a száz évvel ezelőtti történelmi-kulturális körülményekre, de teljes körűen, ideológiamentesen, ugyanakkor nem elfelejtve azokat a – ha úgy tetszik, nemzeti karakterológiai – jellegzetességeket, amelyekre Ady már rámutatott, és ma is érvényesek.

Szepes Erika tanulmánya voltaképpen nem is vitairat, hanem egy gyönyörű szép – verselemzéseken és szövegértésen alapuló – értekezés Adyról, amelyeknek gyémánt-rácspontjait az ő költészete jelölte ki, és amelyekről mint brikettpernye hullanak le, taszítódnak el a karrierépítés, figyelemfelkeltés és a kurzusnak való megfelelés lapos glosszái. Várjuk Szepes Erika Ady teljes költészetét bemutató nagymonográfiáját! (Szepes Erika: *Vitairat Ady szimbolizmusáról*, Napút Füzetek 2020/149, Cédrus Művészeti Alapítvány)

Ady Endre: Hiába hideg a hold

Hiába hideg a Hold. Egyszer
A mi óránk ütött
S szent láz verte az éjszakát,

Melybe két, szép, nyomorult embert
 Terelt be a véletlen Idő,
 A sokféle Időnek eggye,
 Irgalmas, bolond, dús Idő,
 Mely asszonyommal összehajtott
 S melynek azóta nincs mulása.

Égő sebek az Égen s fázva
 Suhog itt a földön a palást,
 Suhog utánunk a palást,
 Szomoruságunk hosszú palástja,
 Éjszínű, királyi mezünk,
 Pirosló, bús szerelem-sujtással,
 De elől meztelen csillogunk,
 De szabad mellünk kivilágol.

Nincs már Közel és nincs már Távolság.
 Régi asszony s régi legénye
 Úgy suhanunk, úgy simulunk,
 Úgy hull reánk a hűs Holdnak fénye,
 Úgy borulunk, úgy remegünk
 Egymásba, mintha soha-soha
 Kettő nem lettünk volna ketten.

Mindig ezt az asszonyt szerettem.
 Szájában és szívében voltam
 S ő volt a szám s az én szívem,
 Mikor ittasan kóboroltam,
 Kárhozottan a váradi éjben,
 Mikor már eltemettem a trónom,
 Pórrá paskolt a suta Sors
 És voltam a senkibbnél senkibb.

S akkor volt, amikor ő ment itt,
 Hozzám-hajtott, édes némbérem
 S akkor volt, amikor nagy-ámulva
 Tárta ki karját két szakadt
 Egy-ember és megint egy lett újra.
 És nem is volt ez szerelem,
 Csak visszaforrás újra itt,
 E választó, bitang Időben.

Kósza időben, kósza nőben
 Láttok azóta, ha akartok.
 Egy-bennünket cibálva tép

Az egy utcájú Idő, e zsarnok.
Hiába, az asszonyom megőszül,
Hiába, hogy én megkopok,
Hozzánk jártok még irigyelni.

Csillagunk a hideg Hold. Lelni
Se lehet csillagot hidegebbet,
De bennünk ősz hajak, csorba dalok
Szeretnek és forrva szeretnek.
Senki sem érti, mert sohse volt ez
S szomorú palástunk elnyúlva kacag,
De meztelen előnk csillogva az éjben
Eggyen, nagyon, új és új ájulással,
Eggyen, nagyon, örökre összetapad.

Ady Endre: A muszály-Herkules

Dóltömre Tökmag Jankók lesnek:
Úgy szeretnék gyáván kihúnyni
S meg kell maradnom Herkulesnek.

Milyen hígfejűek a törpék:
Hagynának egy kicsit magamra,
Krisztusuccse, magam megtörnék.

De nyelvelnek, zsibongnak, űznek
S neki hajtanak önvesztükre
Mindig új hitnek, dálnak, tűznek.

Szeretném már magam utálni,
De, istenem, ők is utálnak:
Nem szabad, nem lehet megállni.

Szeretnék fájdalom-estén
Bujdosni, szökni, sírni, fájni.
De hogy ez a csürhe nevéssen?

Szegény, muszáj-Herkules, állom,
Győzöm a harcot bús haraggal
S késik az álmom s a halálom.

Sok senki, gnóm, nyavalyás, talmi,
Jó lesz egy kis hódolás és csönd:
Így nem fogok sohse meghalni.

Babits Mihály: Darutörpeharc

Mikor új évszak szele rebben,
hajnal hamukárpitja lebben,
új szürkeség ó szürkeségben,
jönnek, jönnek darvak a légben.

Jönnek óriás, csőrös ékben,
jönnek, jönnek darvak a légben,
szárnyuk csapása szelet zúgat,
mély hangjuk búsan messze krúgat.

Csőrük iránt viszen az útjuk,
de honnan jönnek, sohse tudjuk,
nyakig a lábuk légbe lábol...
tán Afrikából, Afrikából.

Halld a csodát, amit ma láttam:
a daruharcot szemmel láttam,
a barna föld hűs meztelenje
nesztelen éledt elevenre.

Hol láttam? kérdezed, hiában,
Tán Thrákiában, Thrákiában:
a pygmaeusok törpe népe
darvak hadának állt elébe.

Honukat védni ébredének
földi fickók, pöttön legények,

s sűrű dárdát szegezve jönnek:
nézhetnéd óriási sünnnek.

Zúgnak a nyílak és a szárnyak:
csatára, hej! csatára szállnak,
mint égi felhők, földi árnyak,
árnyat, felhőt összekuszálnak.

Sötét parton világos pontok,
tépett tollak és törött csontok:
feledve harcok, honfigondok,
nyugosznak most a kis bolondok.

Babits Mihály: Turáni induló

Mi vagyunk a rónán járók,
Soha napján meg nem állók,
Lég fiai, röpke rárók,
messze mezőn szerte szállók.

Huj,huj, huj!

Szolgánk jámbor, népünk pártos,
Széltől ellett ménünk tártos,
Varju, holló ránk kiáltoz,
Könnyü nyilunk visszaszálldos.

Huj,huj, huj!

Rabjaink a barmot hajtják,
Szolgáink a sátrat hordják,
Lányaink a hálót foldják,
Fiaink a lovat tartják.

Huj,huj, huj!

Sátrunkat csak seprűszárral,
Nem kerítjük azt mi zárral,
Mégis nyusztal dús bazárral
vetekedünk a kazárral.

Huj,huj, huj!

Igy élünk mi, népet fosztván,
földjeinket föl nem osztván,
Széles üngünk szelet uszván
riadunk a rémes pusztán:

Huj,huj, huj!

Rátörünk az ellenségre,
ugy teszünk szert feleségre,
Ha nem lelünk ellenségre,
nézünk a csillagos égre.

Huj,huj, huj!

Sok csodát az égen látunk,
Sok arany csodát imádunk,
Kútfejeknél törvényt látunk,
Isten napja süti hátunk.

Huj,huj, huj!

Kőházakkal, vértés haddal,
mit törődünk Napnyugattal?
Zabolátlan akarattal
virradunk mi virradattal.

Huj,huj, huj!

Rajta széllal, zivatarral!
Haj szabir az onugorral,
Hajrá hét törzs hét magyarral,
Nyolcadikkal, mord kabarral!

Huj,huj, huj!

Babits Mihály: Kútban

Gondoljátok-e, mi van a kútban,
kút fenekén és kút közepén:
tudnám bár, mint egykor tudtam,
elmesélhetném.

Törpék, azt hiszem, élnek a mélyén,
csupa Hüvelyk Matyi, törpe nép:
apró szemük áthatol éjén,
vékony lábuk a vízre lép.

Vékony lábuk a vízre lép, mint
csámpás csápu, kaszás bogaré,
férfiuk rút és hölgyük szép, mint
megannyi picinyke vízi királyné.

Kemény nekik a víz, áthatolatlan
fekete fényű gyémántpadló,
rajta királyukat árnyfogatban,
könnyü fogatban húzza hat ló.

Magas nekik égük, a fekete ég.
Apró szakadékok, hulló kövi réteg.
Tudósaik azt rég kiméricselék,
hogy meddig a víz, a gyémántsima rétek.

Mert vízbe helyenként betorkol a föld és
ott van a vég, mélyrejtélyü határ
a kaputlan fal s alagutlan töltés
végnélküli vak akadály.

Végnélküli vak akadály, mint
minekünk az üres levegő
(bár szállni kívánnánk, mint a madár, mint
a fecske, a fönt lebegő).

Fal, fal, csupa fal, csupa fal, csupa fal...
(A világnak lehet-e vége?)
Igy él a sötétben vén és fiatal
a sötétség picike népe.

Jön néha a kútvdör – ó csupa rémség!
Reng a víz attól, loccsan az ár;
inti is az unokákat a vénség:
„Amerre a kútvdör, arra ne járj!”

Igy élnek a vízen, légpalotákban,
míg össze nem omlik a kút
és minden e törpe világban
még nagyobb sötétbe jut.

A földfalak akkor egymásra omolnak,
 a nyílás helyére a csorda lép
 s eltűnik, mintha nem is lett volna
 az emberi szem nem látta nép.

Móra Ferenc: A haditérkép mint taneszköz

Ha a biogenetika alapelve igaz a szellemi életre is, ha tényleg minden egyénnek kicsiben át kellene haladnia a szellemi fejlődésmenet mindazon fokain, amelyeken az egész emberiség áthaladt, úgy a középiskolában töltött évek a legsötétebb középkornak felelnek meg. Középiskoláink hermetice el vannak zárva az élet minden behatása elől. Itt mesterségesen csenevésznek tartott tudományt tanítanak. A keresztes hadjáratok idejéből való skolasztikusok világtól elvont világfelfogását próbálják az iránta szerencsére teljesen érzéketlen kamaszok lelkébe plántálni. Hamisított, agyonaneddotázott történelem, szárazra préselt, színehagyott irodalom, denaturalizált természettudomány, sok-sok latin és görög grammatika, és végül egy képtelen káosza a frázisoknak és előítéleteknek – ez az, amit az érettségi útlevele mellé útravalóul ad a magyar fiúknak a magyar középiskola. Itt bűn költőt olvasni, aki nincs a tankönyvekben. Itt Kölcsey Parainesis-e óta nem írtak és nem gondolkodtak az ember életcéljáról, a közről és a hazáról. Itt Darwin istenhagyott tévelygő. És a szocializmus egy az anarchizmussal. Milyen szerencse, hogy olyan rosszak az iskoláink, nem a tanáraink miatt, akiknek kiválóságához szó se fér, hanem a tantervük miatt. Milyen áldás, hogy amit tanítani akarnak, azt olyan rosszul tanítják, mert azt jól tanítani nem is lehet. Mert ha tényleg sikerülne a tantervet keresztülvinni, úgy a magyar fiúk megütközve és megvakulva kerülnének ki a középiskolákból az életbe.

De most végre kapcsolatot talál az iskola az élettel. Nem mondhatja senki többé, hogy a gimnáziumok kerttelen udvaraiban, fülledt termeiben és komor tanári szobáiban elzárkóznak az élet szava elől. A kultuskormány tudja, hogy az iskolának nem lehet más célja, mint az életre előkészíteni és felszerelni az ifjakat. És ezért elrendeli, hogy már most február havától kezdve a középiskolák VI., VII. és VIII. osztályú fiúnövendékei elméleti katonai oktatásban részesüljenek. Ennek a célnak keresztülvitelére hathatós eszközökül a haditérképet és hadikönyvek olvasását tartja. Szóval a harcászat, a tereptan, a fegyvertan, a reglama kötelező tantárgyai lesznek a középiskoláknak. Íme, így találkozott az élet és az iskola nálunk. A nagy világosságot gyűjtő tudományos felismerések, az új látást, érzést, életideált teremtő művészeti és irodalmi szenzációk hiába kopogtattak az iskolák zárt kapuin. A háború tárt kapukra talált. Az egész kulturált világ minden valamit érő agya és szíve a jövő örök békéjéről, az általános leszerelésről, a nemzetközi döntőbírárságról sző terveket. Nálunk a diákok katonai nevelését tartják üdvösnek. Az embernek kedve van széjjelkergetni a kisgyerekeket, akik fakarddal az oldalukon és papírcsákóval a fejükön

háborúsdit játszanak. Az ember be szeretné oltani, örökre immunissá tenni a háborús lelki járványok ellen a jövő generációt, szeretné a túlhaladott, leküzdött, de nevük említésével is borzadást keltő vészek között tudni a háborút, mint a pestist vagy a leprát. És a kultuszminiszter katonai szellemben akarja nevelni a fiainkat. Ha a líceumok kerítése kínai fal az eleven élet, a haladó tudomány kizárására, akkor miért nem várfal a háború ellen is? Ha száműzik belőle a politikát, akkor miért engedik be annak őrjöngő, véres kezű cselédjét: a háborút?

Móra Ferenc: Akasztatunk

Falusi kastély mézszagú verandáján ülök, lábam alatt fehér felhőhajókat ringat a szőke Maros, az ölembe oleanderszirmokat perget a szél, a fejemet szenderpille surrogja körül, a tuják sűrűjében valami nagy öröm érhetett egy láthatatlan kis madarat, mert nem győzi mondogatni, hogy „így-jó, így-jó, így-jó” – itt bizony nem kell témán törni az embernek szegény fáradt fejét. Azt hiszem, elég, ha fog egy fehér papírlapot és kilógatja a hajnalicskák közül a napfényre, arra magától rászáll valami mesepillangó.

Az ám, csakhogy az Isten világában nemcsak habfodrok és felhőhajók, oleanderlepkék és csicserkemadarak találhatók. A teremtésnek hatodik napja is volt – emberbeszédet hallok a ribizlibokrok közt. Mérges öregasszonyhang csikorogja: azt is akasztani kellene!

Rést igazítok a hajnalicskalevelek függönyén, és kinézek az akasztató öregasszonyra. Nem nagyon formáz hóhért. Olyan üdvözlégymáriás szája, aszalódott néni, ha ember volna, már bizonyosan egész kopasz volna. Napszámos asszony lehet, gyomlál, locsol, kötöz, vagy a férges faalját szedegeti össze, mindenesetre valami békés mesterségben szolgálja az emberi társadalmat. De most, hogy akasztat, tokája verődik az indulattól, mint a harapni készülő hörcsögnek. Kenderhajú kis pesztonka bizonyít neki fejbiccentéssel, és segít a kötelet húzni nagyon eltökélt hangon: – csakis.

És a fáradt öreg szem előtt, amelynek az örök világosság hegyeit kellene már lesni a pár araszt mögött, ami még letipegni való az életösvényből, és a friss fiatal szem előtt, amelynek az élet nyíló kapujára kellene szegeződnie, akasztott ember képét lengeti a szél. Tán egy szigorú csószét, aki magamagán kívül nem tűr más tolvajt a határban, tán egy libapásztor-gyereket vagy a szélmolnárét, s az is lehet, hogy a kastély uráét. Talán nem is egy meghatározott személy kívántatódik a száraz ágra, csak egy akárki, egy szimbólum. Valaki azok helyett, akik nélkül mindjárt szebb lenne a világ és könnyebb a szegény ember élete. Zsírosabb a tarhonyaleves és olcsóbb a pipikendő.

Szeretnék lemenni az öregasszonyhoz, megfogni a kezét, és addig simogatni, míg megbékülten rá nem mosolyodik a világra. De mire mennék vele? Legföljebb azt gondolná magában, hogy nem vagyok igaz ember, és nekem is szánna másfél arasztot a

kendernyakravalóból. Mindenki gyanús, aki nem akar akasztatni.

Tapasztalatból beszélek. Vagy négy hete peregrinálok az országban, és lépten-nyomon találkozom az akasztatókkal. Gyorsvonatok étkezőjében, falusi bakterházak előtt, pipaszagú jegyzői irodákban, tiszteletes urak méhesében, kanonokok könyvtárszobájában, asztagok tövében, élesztőbűzű trafikokban, országúti csárdákban, zenés kávéházakban, mindenütt akasztatnak a magyarok. Az akasztás tárgya természetesen nem mindig az, a csendőrőrmester mást szán kötélre, mint a téglavető kubikos, és a gazdatisztnek egészen másfajta akasztott ember az ideálja, mint a hagymakereskedőnek, de abban mindnyájan megegyeznek, hogy akasztatni kellene. Mindnyájan akasztatnak valakit és mindnyájunkat akasztat valaki, és így körülbelül kvittek is volnánk, hiszen gondolatkötelen senkinek se roppantják meg a nyakacsigáját, azon meg nincs mit megütközni, hogy a magyar ember egy kicsit el-elsóhajtja magát. Így volt az mindig, és régi szokás-mondás az, hogy ha az ember sóhajtani nem tudna, hát megfulladna.

Csakhogy a dolog nem egészen így van. Való igaz, hogy az „akasztani való” mindig magyar szójárás volt. Csakhogy ha ezelőtt a magyar embernek kezébe adták volna az akasztani valót, hogy „itt van, tessék, húzzad”, akkor a magyar ember ijedten elszaladt volna és kiverte volna a halálverejték arra a gondolatra, hogy ő hóhérmesterséget próbáljon. Még a más hóhérmunkáját se tudta borzadás nélkül nézni. Tessék rá visszaemlékezni, hogy elsápadtunk és hogy kitört bennünket a hideg, mikor a háború mézesheteiben az első akasztott kém fotográfiája bujdosott kézről kézre. Egy esztendő múlva már untuk nézni az akasztott emberek alléját, és legföljebb annyi megjegyzést tettünk rá, hogy többet kellene akasztani, hamarabb vége lenne a háborúnak. És jött a forradalom és ellenforradalom, egyik se vetheti a szemére a másiknak a túlzott irgalmat és lágyszívűséget, és mindkettőben bebizonyosodott, hogy az emberek nem szaladnak el többet, ha kezükbe kaphatják a kötél végét, amelyik egy embertársnyakra van hurkolva. Sőt nagyon is nagy volt érte a tolongás, mert politikai princípium lett, hogy azé a hatalom, akinek a kezében a kötél vége.

De elmúlt a háború, a forradalom, az ellenforradalom, helyreállt a rend és konszolidáció, csak a lelkek békéje nem állt helyre, és az akasztató szándékok nem múltak el, sőt sűrűbbek és makacsabbak lettek, mint ezelőtt voltak. Itt ma minden ember akasztófát dédelget a szívében, mint minden nyomorúságunk ellen való csodaszert. Azzal akar orvosolni drágaságot, lakáshiányt, országcsonkítást, panamát, rossz politikát, szenvedést, elégedetlenséget. Itt visszasaajogják azokat a régi jó időket, mikor minden város határában ott virágzott az akasztófa, anélkül hogy gyümölcssei megjavították volna az embereket. A bizonyosságért nem kell az elomlott századokba visszatérni. A háború is ölt, a forradalom is gyilkolt, az ellenforradalom is akasztott: és van-e egyetlen probléma, amit a vérontás esztendei megoldottak volna? És van-e valaki, erős szavú, országot átérő hangú ember, aki misszionáriusságot vállalna a lelki kannibálok közt? Melyik szószer az, ahonnan elkárhózással fenyegetik meg azokat, akik az akasztófát imádkozzák miatyánk helyett? Melyik iskolának a tanterve teszi azt első kötelességévé a tanítónak, hogy beoltsa az embermegbecsülés szérumával a gyereklelket, mielőtt a gyűlölet himlője eltorzítaná az egész életre? Ki igyekszik megértetni a hatalmasok közül a méltóságos, nagyságos, tekintetes és hallja kend akasztatókkal, hogy a gyűlölettel mindent el lehet pusztítani, ami megmaradt, sőt le lehet gázoltatni a jövővetését is, de egy szem búzával nem lehet többet termelni?

Tudom én azt, hogy a szándék nem tör csontot – de csak addig, míg a csont a kezeügyébe nem esik. Ezek az akasztató szándékok, amelyek lépten-nyomon megütik a fületem, énbennem

mindig azt az érzést keltik, amit csöndes nyári délben a messziről jövő tompa égzengések. Szeretném, ha a miniszterek fülét is megütnék, annak tán több foganatja lenne. És nekik is könnyű akasztató emberekkel találkozni, csak ne utazzanak szalonkocsiban, ne vegyenek maguk mellé díszkíséretet, és ne bandériummal vonuljanak be a faluba, hanem egy kofferral a kezükben és egy esernyővel a hónuk alatt. Próbáljanak meg kérdést intézni közállapotaink felül a kisbíróhoz, akitől megkérdik, hogy merre van a község háza, vagy a paraszthoz, akitől megtudakolják, hogy tett-e sok kárt a kukoricamoly, vagy a csárdáshoz, akinél állva isszák meg a pohár sört. Talán nem lesz kellemes a válasz, talán egy kicsit riadtan csavarják félre a nyakukat, de talán többet tanulnak belőle, mint mikor fehér ruhás lányok hintenek virágot a lábuk elé, és a szónok a kalapja fészkebe rejtett írásból a hazai ég üstökösei gyanánt üdvözli őket a fellobogózott állomás előtt.

Lukáts János: Jeruzsálemben hull a hó...

A vonat elégedetten döcögött, álmot osztott szét az utasok között. Az ablakon kívül valami lebegett, talán a köd, talán a hó készült hullani, és elküldte előőrseit. A fákon dér, ők már fölvtették fehér téli köpenyüket. Lőrinc lehúzta az ablakot, és beleszimatolt a levegőbe: tél szaga volt, száraz és hideg, Lőrinc megborzongva húzta vissza az ablakot, és befészkelte magát a sarokülésbe.

Reggel bement a rádió, hogy Jeruzsálemben esik a hó. Nem esett évek óta, nagy dolog ez arrafelé. Ritka dolog. Hó hull a Bányos-kapunál, hó az Olajfák hegyén, a teraszokon, a lépcsőkön és a sikátorokban. A gyerekek – gondolta Lőrinc – talán szünetet kapnak az iskolában. Bizonyosan hógolyóznak, sőt egy-egy keményre gyúrt hógolyót hazavisznek, a jégszekrénybe teszik, hátha eláll tavaszig.

Itt, nálunk nem hull a hó. A tél talán meglepetést készít a ködfátyol mögött, valamit elrejt a szemünk előtt. Amiről tudjuk, hogy van, amiről úgy tudjuk, hogy nem lesz sokáig, de addig a miénk. Hogy olyan, mint az életünk. Szamárság!

Lőrinc fölkel saroküléséből, kiment a folyosóra, orrát a hideg ablakhoz nyomta, mint gyerekkorában. Szája előtt kerekded párafátyol lepte be az üveget. A Balaton, mint szürketaarka márvány, némán feküdt, vagy inkább ájultan hevert. Valami zöldes szélfordor időnként átfutott rajta. Végtelen volt, de nem fáradt el a szem, mire a végtelenség végére ért, a víz (a márványos) szinte fölemelkedett, és az ég tej-kékjébe olvadt. Ez is olyan, mint az életünk. Na, már megint!

Lőrinc visszahúzódott a fölkébe, és berántotta maga mögött az ajtót. Kezébe vette, aztán lecsapta a könyvét, most nem lehet olvasni. Most csak nézni lehet, bámulni ezt a kinti világot, amelyik errefelé is nagy dolog. Ritka dolog. A családi nagytanács úgy határozott, hogy Lőrinc utazzon le Badacsonyba, vásároljon bort, közeledik az ünnep. Lőrinc boldog volt a megbizatással,

örült, hogy döcöghet, hogy vacoghat, hogy magában ábolyoghat a kihalt tóparton, zörgő avar fölött, rikácsoló varjak alatt. Miközben a bor, amelyet ennyi kínszenvedés árán hazahord, otthon elfogy egy háromnegyed óra alatt, ha nem fogy el, ajkbiggyesztés lesz a fizetség.

Ült a vonatszágú melegben, és Jeruzsálemre gondolt. A koldusokra az utcaszegleten, akiknek a hitvány kis szőnyegét megnedvesíti a hó, de még az aprópénzes tálkájukba is belehullik. A papokra, akik a hóesésben talán a mennybéliek üzenetét sejtik, és a templomszolgákra, akik fázósan sandítanak fölfelé a körmenetben. A kovásztalan kenyér formázóira, a lepénylapogatókra és a kalácsot kelesztő asszonyokra. Az árusokra, akik a hó miatt most nem látnak lézengő vásárlót, és maguk törölgetik a terítő alatt a hűlésnek indult portékát.

A Balaton-part dombjait a köd mind alacsonyra gyalulta. Lőrinc csak találgatta, itt vezet-e föl egy kanyargós út az apró kápolnához, amelyet úgy faragtak, hogy pogány kötélcsomók kerültek a kapubélésbe, rontás ellen – aztán az elpergett századok jóváhagyták a dolgot, ma is ott feszülnek a kő-kötelek. Amikor öt éve arra járt, Lőrinc végigvezette az ujját a csomókon.

Magányos két hattyú gubbaszt a nádas szélén, talán őrnek állította ki őket a hattyú-családi nagytanács, a többiek fészekre szálltak. És ha befagy a Balaton, a hattyúk gyalogolni fognak le-föl a jégen? Mire együttérző mosoly kelt volna Lőrinc arcán, a vonat továbbdöcögött egy fűzerdőnyivel.

Lőrinc kedvelte a „magányos utazást”, a helyváltoztatások közül ez volt, amit leginkább elviselt. Nem kutatni, mégis meglátni mindent, nem mozdulni, mégis eljutni mindenhová. Akárhová! Ott aztán kiszállni, belegyalogolni abba a városba, faluba, felmenni arra a hegyre, amelyik éppen ott van. Nagy a világ, amit még nem látott, és kicsi a világ, amit látott. Amit a magáénak érez. Akárcsak egy oldaltáskát, egy útikönyvet, egy elfogyasztható, zsebbéli szendvicset. Egy Jeruzsálemet, egy Badacsonyt...

És az a hegybéli kápolna? Ott áll hétszáz éve. Miért áll ott hétszáz éve, amikor én – gondolta Lőrinc – csak most jártam arra, öt éve, minek volt a többi hatszázkilencvenöt? Hát a Badacsony mióta áll itt a maga szent kerekhegy formájában? Mikor lépkedett fel először a Badacsonyra? És mikor fog utoljára fölmászni rá? Az elsőt tudja az ember (aki Lőrinc), az utolsót – legfeljebb megsejti. Ha nem lépkedett a kövein, ha nem szippantotta levegőjét – elképzeleli magának. Levegőből légvárrá építi fel, és hordozza, szívósan, romolhatatlanul. Mint furcsa álmot.

A sötét középkor egy világos fejű ínyence úgy nyilatkozott, hogy Pannónia „Európa virágoskertje”, de ezt úgy értette, hogy a badacsonyi a legborabb bor a kontinensen, amelyből rendelt is három akós hordóval, a hordót bivalyok vontatták végig Európán, messze túl a pannóniai határon. A világos fejű ínyenc kilencvenhárom évet élt, semmi kétség, a badacsonyi bor tette ezt vele. Amelyért most Lőrinc is útra kelt, döcögős, de álomban gazdag vándorútra.

Jézus vajon ismerte a havat? Hullott akkoriban hó Jeruzsálemben? Vagy volt-e az írás íróinak szava a hóra, lett volna a hógolyóra? A betlehemi „rongyos istállóban” talán hó is volt, nemcsak a csecsemőt dideregtető hideg? Vagy csak az európai festőóriások vélték kötelezőnek hóval tetézni az újszövetségi hideget? Lőrinc összébb húzta, aztán kigombolta magán a kabátot, a fülkét betöltötte a vonat melege.

Szőlősorokra látott, a szőlő tépett levéllel, szedett fürttel kapaszkodott a rögökbe, és beleveszett a ködbe. Ez volna hát a virágoskert? – sóhajtania kellett Lőrincnek. A szőlősorok között hársfa, dió. A hárslevél őszre megtöpörödik megunt fáján, a dió nagyon nyomorult

élőlény, ha fáját megszedik, ha karjait letördelik, kincseit elhurcolják.

A csárda zárva, szeme elé redőnyt rántottak, lámpafénye kihunyt, kéményfüstje nincs. A neve se csárda, valami internyelvű név, nincs köze Balatonhoz, nincs Pannóniához, állhatna akárhol a megkopasztott vagy az ismeretlen világban. Akár még Jeruzsálemben is. De Lőrinc úgy gondolta, Jeruzsálemben bizonyosan nem ilyenek az elhagyott, a télre büntetésbe küldött, útszéli csárdák. Nem ilyenek, de nem tudta, milyenek.

Egy percig állt a vonat, aztán elkanyarodott a Badacsony mögé. Ketten szálltak le, egy öregember meg Lőrinc, az öregember átbújt a kerítés alatt, és visszafelé indult az úton. A badacsonyi állomás vén gesztenyesorán fültépően károgtak a varjak. Lomha, fekete gyümölcsökként terpeszkedtek a fákon, időnként arrább araszoltak. Lőrinc ismerte már a csúf hangoskodókat, lépése néma volt a varjúzajban. Megmarkolta a sorompó oszlopát, hideg vízcsepp futott le a karján. Laknak vajon itt emberek – bujkált bőre alatt az ostoba kérdés –, vagy hatszázkilencvenöt éve minden télen kihalnak? A bódésor behunyt szemmel árválkodott. Lőrinc tétován tett néhány lépést, talpa alatt nyikorgott a zúzott kő, bokáig zörgött a holt falevél. A sor végén, egy nyitott bolt mélyén seprűnyél-forma asszony mocorgott a sarokban, és álmélkodott, hogy élő lelket lát közeledni. Lőrinc a kabátzsebébe süllyesztette kezét, elmorogta jövedele célját. A seprűnyél-asszony matatott egy zöld üveghordóval. Töltött egy pohárral Lőrincnek, Lőrinc elhárította, akkor felhajtotta ő maga. Lőrincben nyüszített a vágy, hogy az élők nélkül való világból egy vasúti sarokülés némaságába meneküljön vissza. A vizes-borfoltos pléhpuhon az asszony felé tolt a pénzt, magához ölelte a zöld hordócskát, és már indult is vissza. Aztán mégis megkérdezte az asszonytól tétován: – Nem hallotta a rádiót, esik még a hó Jeruzsálemben...?

Deák Mór: Faág

mindenki fohászcodni tud
a maga istenéhez
és mindenki elveszíti azt
ha igazán nem érez

isten faág és lepkeszárny
s ha minden más hamis
tudd ha nem hiszel benne
ő hisz benned is

ezen a billenő bolygón
ha nem jut már vigasz

te egyensúlyozz tovább
és tudd hogy isten az

aki álmot bocsát rád
ami csak a tied
s ha hánykolódsz is néha
a feleletet

ne követeld várd kérjed
a felelet te vagy
és ha marad kérdésed
akkor az isten az

Deák Mór: Visszaút

átfehéredem a feketén
s átfeketedem a fehéren
kelletti magát a visszaút
és én nem azt választom mégsem

földhözvágott kutyakölyök bolygó
vízbe fojtott kiscica Föld
fölnevelted az emberiséget
s magára hagyod aki megölt

pedig az nem tud magadra hagyni
a nyüszítés és nyivákolás
beleette magát a tudatába
késő minden és nincs helyette más

nincs kék bolygó és a kihalt fajok
elátkozott könyve csak bővül
amíg már nem tudja írni más
a kihalt emberiség nélkül

Húrok

Dull Ernő: Gépszakállú

Gép dübörög, dobszó, midőn bekapcsolom a Bartók-rádiót. Húha, melyik kortárs zeneszerzőnk kirándult ezúttal a rockzene területére? És milyen eszme jegyében? Mert a klasszikus zeneszerzők még összhangzattant, kontrapunktikát és hangszerelést tanultak, a maiak ellenben már filozófiát, mítográfiát és lingvisztikát. Valahogy félreértették Richard Strausst, aki legnagyobb művéhez az *Imígyen szóla Zarathusztrához* Nietzsche könyvéből merítette az ihletet, és azt gondolják, most már a filozófiát és a mitológiát nekik kell közvetíteniük, lehetőleg olyan nyelven, amelyet hazájukban kevesen ismernek. De ők félszavakból is megértik egymást, hiszen ebben és ebben az osztályban végzett belterjes társaságaikban egymásra kacsintanak, értőn összevetnek. Külterjes hálózataikban valami nagy, titokzatos algoritmus szerint osztják egymásnak a díjakat és a bemutatkozási lehetőségeket; előbb-utóbb mindenki sorra kerül.

Én fél ütemből is felismerem Bartókot. De hiszen *A Kékszakállú herceg várának* egyik motívuma úszott el a dob és a basszusgítár fölött. Valóban, mára, 2021. június 8-ára hirdették meg a Kékszakállú új bemutatóját Sárík Péter átdolgozásában, de azt hittem, a rendezést dolgozták át. Kicsit várok, következik a címszereplő és Judit dialógusa idegesítő dzsesszkörnyezetben.

A magyar dzsessz úgy ötven éve merít Bartókból, mint tiszta forrásból, elsősorban a zongoristák, akik dallamai segítségével – csakúgy, mint a Chopintól vagy Lisztől kölcsönöztekéivel – percekben belül elő tudják állítani a bárhangulatot. Ez nem baj, a szórakoztatás és brillírozás közben is szívesen figyelünk fel egy-egy ismerős zenei fordulatra, annál is inkább, mert mi, a klasszikus zenéért rajongók egyszersmind szeretjük a dzsesszt is. Azért szeretjük, mert értjük. Érthetetlenül állunk a zene iparosainak mostanában egyre inkább megnyilvánuló nevelő szándéka előtt.

„Már évek óta vártuk, hogy a Bartók-jogok felszabaduljanak és ráugorhassunk a zeneműveire – nyilatkozott Sárík a Librettónak. – Elkészítettünk egy Bartók-dzsesszlemezt, majd egy sikeres miskolci koncert után merült fel, hogy újragondoljuk *A kékszakállú herceg várát*. A mi feldolgozásunk azoknak szól, akik számára az eredeti mű egy kicsit idegen.”

Azokon, akik „számára az eredeti mű egy kicsit idegen” Sárík farigcsálása mit sem segít, hiszen ők már nem Bartók, hanem egy Bartók-epigonista zenéjét fogják hallgatni. (Lehet-e valakit Szabolcska Mihály verseivel bevezetni Petőfi Sándor költészetébe?) És miért kellett „ráugorni” a XX. század legnagyobb mesterének műveire? Valóban a missziós szándék miatt? Miért nem egy sors üldözte, ismeretlen ifjú tehetség művei felett bábáskodik Sárík? Rengetegen vannak. Persze akkor egyáltalán nem lenne biztos a talmi siker, nem is beszélve a reklámhatásról. Hiszen egy nagy névvel együtt forogni, jól bejáratott trükk. Lehet, hogy a CD-t is többen megvásárolják majd. Csalódni fognak benne.

Szepes Erika: A dallam

Különös ünnepség volt 1957. április 4-én: ott állt az iskola minden tanulója az előírással ünneplőben: fehér blúz, sötétkéék rakott szoknya, fehér térdzokni – bár még vacogtunk egy kicsit a kora tavaszi időben az udvaron. Az ünnep elején a recsegő mikrofonból elhangzott az agyongyötört lemezről a Himnusz, majd először az Igazgató bácsi beszélt, furcsán: valami Illés Bélától idézett anekdotával indította azt, hogy mit is ünnepelünk; aztán beszélt a Szülői Munkaközösség Elnöke – ez is furcsa volt, mert korábban ilyenkor a Csapattanács elnöke szónokolt –, és hirtelen véget ért az ünnep. Vártuk, hogy a szokott módon felcsendüljenek a szovjet himnusz jól ismert hangjai, majd mehecsünk haza. De nem csendültek fel. Az Igazgató bácsi és a pódiumon nyüzsgő néhány tanár puszogni kezdett, toporogtak, szemlátomást zavarban voltak, a technikai vezető – a portás bácsi – egy lemezzel a kezében ide-oda lépegetett a tanárok és a zenegép között. Végül, az Igazgató bácsi teljes tekintélyét bevetve, maga ment a lemeztárat képező dobozhoz, amelyben kétfelé elkülönítve, borítójukban sorakoztak a lemezek: emitt az ünnepek, amott a bármilyenek, és az Igazgató bácsi tehetetlenségét leplező határozottsággal kiemelt egy lemezt, és odaadta a csúcstechnikának. A portás bácsi rántott egyet a vállán, és feltette a kapott lemezt.

Már az első hangokra teljesen elcsitult a zsibongó lányserég: egy soha nem hallott, szokatlanul fenséges, gyönyörű kórus énekelt valami hasonlíthatatlanul lélekbe markoló dallamot. Amikor a végén a lemez lerecsegett, még percekig csend volt az udvaron. Senki nem tudta, mit hallottunk, de azzal mindannyian egyetértettünk, hogy ilyen szép ünnepzáró dalunk még nem volt.

Később szüleim rendszeresítették zenei élményeimet: bérletet kaptam Hanna nevű barátnőmmel együtt a Zeneakadémia vasárnap délelőtti matinéira. Az első alkalommal mindketten féltünk, hogy unni fogjuk, de egyrészt a műsorvezető személyisége egészen elragadó volt, nagyon értett a gyerekek lelkéhez, – ezen érdemeiért a nevét is hajlandó voltam megtanulni: Lukin László – és nagyon ügyesen állította össze a műsorokat. Alkalmanként egy-egy témát járt körül, így meg tudta mutatni a műfaj jellemzőit, a darabok hasonlóságát és különbségeit. Az első alkalommal a *tánc* volt a téma: ettől a fülbemászó, könnyen érthető keringőből, polonéből és mazurkából – Chopin műveiből – szőtt összeállítástól jutott el Erkel Palotásáig és Kodály Galántai táncok című művéig. A keringő mint első motívum igazán lebilincselő volt, egyrészt mert háromnegyedes ütemét már igen sokan ismertük, másrészt jól lehetett hajladozni-dülöngélni a székeken az érzelemdús zenékre. A Palotást később fogadtam csak be, amikor a szalagavatón a kötelező táncok – nem is könnyű – egyike volt: a Kodály-mű méltóságát csak felnőtt fejjel és a tánc származása és felhasználása jelentőségének megértése után tudtam felfogni.

A második téma az *álarcsbálok* és a *barkearolák* voltak: Lukin előadásában színes forgatagként elevenedtek meg előttünk a „túl komoly, felnőtteknek való darab” megítélés miatt a gyerekektől

elzárt Szentivánéji álom maszkos szereplői, és Lukin még a Shakespeare-dráma szövegét is a gyermekfülekhez hajlította. Az időben utána következő minden maszkos darabról persze nem tudott beszélni és bemutatót tartani, csak Weber, Rossini és Donizetti műveiről, és nagyon érdekesen, a szövevényes mesét szálakra bontva Schumann Karneváljáról, melyben a bohócvilág jellegzetes alakjai, Pierrot és Harlequin, a szomorú és vidám bohóc éppúgy megtalálható, mint Florestan (a szenvedélyes) és Eusebius (az álmodozó). A Karnevál világa varázslat: segítségével találkozhatunk Chopinnel és Paganinivel is.

És haladt az idő a zenetanulás hangszeres óráin is, ahol a zongora mellett szolfézst is kellett tanulni, amit a többiek általános közutálatával szemben én szívesen tanultam, egyrészt mert kiskamasz szívem teljes örületével beleszerettem a szolfézstanárba, aki alig tíz évvel volt idősebb, másrészt mert volt bátorsága felborítani az előírt tanmenetet, és nem szolfézst tanított, hanem zenetörténetet. Ami azt jelentette, hogy a könnyebektől a nehezebbekig meghallgattuk a legnagyobbak zenéit, kottát, sőt partitúrát kaptunk hozzá, és a kötelező szolfézssanyagon túl megtanultuk, mi az a moduláció, hogyan siklik át egy dallam szinte észrevétlenül egy másik hangnembe. És sokat énekeltünk: Bartók összes egynemű kórusát, Kodály megzenésítéseit (a legszebb talán az Öregek és az Esti dal volt), és Beethoven meg Muszorgszkij dalokat. Káprázatos panorámát tárt fel előttünk Dobszay László, aki szolfézstanárnak éppoly kiváló volt, mint zenetörténésznek és középkorkutatónak. Érthetetlen volt, hogy ez a kiemelkedő tehetségű ember miért tanít szolfézst általános iskolában, amikor a vele együtt végzett – talán nem is olyan nagy formátumú zenészek – a konzervatóriumba, vagy egyenesen a Főiskolára kerültek. A választ sejthettem volna: politikai okokból: 1956-os volt. Csak így. Nem gyilkos, nem rabló: 1956-os. Neki köszönhetően folyamatosan olvastam kottát, blattoltam, és megtanultam akár két szólamot is egyszerre hallani. De még a vele hallgatott rengeteg szép mű között sem találtam meg azt a gyönyörű kórust, az én dallamomat.

Minthogy ilyen kiválóra sikeredtem szolfézsából, elindítottak az országos szolfézsversenyen. Egészen a legfelső fokig jutottam, ahol is a döntős darabot a kezembe nyomták. A zsűri vörös posztóval leterített, hosszú asztalnál ült, piros muskátlik között, és a piros muskátlik között észrevettem a zsűri elnököt, magát Kodály Zoltánt. Bénítólag hatott. Megrémültem, amikor az elem tett darabot megnéztem, mert tele volt félhangokkal. Mi a hivatalos zongoraórákon és a hivatalos szolfézsban nem tanultunk félhangokat, azaz kis szekundot. Nem mertem belekezdeni a tiltott hangokkal teli darabba. Hosszú vívódásomat látva a zsűri elnöke, maga Kodály Zoltán megkérdezte: – Nos, nem tudod elolvasni? – De igen – rebegtem, a tisztelettől és a félelemtől félholtan, – de hát ebben félhangok vannak, és mi még nem tanultunk félhangokat, és azt mondták, hogy ilyeneket ne is ismerjünk fel! – De gyermekem –, mondta Kodály kedvesen, de egyben leereszkedően. – Ha látod a félhangokat, akkor el is tudod énekelni! - Ott ült velem szemben az Isten, ősz haja félhosszúra vágva, féloldalt a szeme elé fésülve – nem értettem, miért süti le mindig a szemét, aztán megtudtam, hogy rosszul lát.

Tehát maga az Isten szólított fel, hogy hágjam át az iskolai tilalmat, („félhangokat nem ismerünk!”), tehát elénekeltam a dalt. Igen egyszerű volt, a Varga Julcsa bő szoknyája kezdetű népdal. A versenyt csak azért nem nyertem meg, mert olyan sokáig haboztam. De így is második lettem, és magától Kodálytól kaptam meg az ajándékkönyvemet. Égett az arcom, éreztem, hogy a fülem is lángol, meg se néztem, mit kaptam, csak elsötétült tekintettel bukdácsoltam a székemig.

Otthon megnéztem a könyvet: Chitz Klára: Muzsikusz Péter kalandjai. Ezt a könyvet pedig el

kell olvasni, mert Kodály saját kezűleg adta, és saját kezével írt is bele valamit, ami több volt, mint dedikáció. Mindenkihez szóló intés és tanítás volt, amit akkor még nem is értettem. A könyv a polcomon díszhelyen áll, és a dedikáció ott ékeskedik benne a szép szöveggel: „hogya sikerül 6-10 év között olyan élményt adni a gyermeknek, hogy elragadtatást érezzen, megkérdezze: Mi ez a gyönyörű? – akkor már el van látva egész életre. Az ilyen élmény után jöhet a tanulás, és akkor már van értelme és alapja, van mire építeni.” Valami titokzatos vonzást éreztem a könyv iránt, ha már ezzel a dedikációval szánta nekem Kodály, és úgy éreztem – inkább reméltem –, hogy közelebb fog vezetni az én dallamomhoz. Olvasni kezdtem. A mese főhőse egy kisfiú, aki egy komolyzenei koncertre megy a szüleivel, ahol „egy idő után nem bír magával, olyan érzés kapja el, mintha repülne. Izgatott! Örül! Maga sem tudja, hogy miért... Egyszerre csak felugrik és a maga vékony gyermekhangján ő is éneklő a DALLAM-ot, mely a pódiumról feléje árad.” Nem tudja, mit hallott, de megszállottan kezdi keresni a zene hatalmas óceánjában azt az egyetlen, gyönyörűséges valamit. A könyv Péter kalandozása a hangok birodalmában.

Furcsa párhuzamot éreztem Muzsikus Péter vándorútja és az én belső keresésem között: mindketten valami lenyűgöző, de ismeretlen dallamot kerestünk a hangzó űrben. A könyv végére kiderült, hogy Muzsikus Péter megtalálta a dallamot, kottája benne volt a könyvben is, amit akkor már én is el tudtam olvasni, el is énekeltem, és nagy szívdobogással jöttem rá, hogy az én dallamom azonos az övével, még hozzá Beethoven IX. szimfóniájának rendhagyó, IV. tétele, amelyben a zeneszerző lelke már annyira csordultig van dallamokkal, harmóniákkal, hogy úgy érzi: tágítania kell a zenét, és emberi hangokkal teszi az egész világot betölthetőbbé. A könyvben a dallam neve is megvan: Örömóda. Igen, az öröm volt az, ami engem a hideg udvaron átmelegített és Muzsikus Pétert a koncerten éneklésre készítette.

Ezután persze még nagyon sokszor hallottam, hangversenyeken, lemezen, leválasztva a szimfóniáról, és mindig felidézte bennem azt az első örömet. Hát amikor még azt is megtudtam, hogy Schiller a vers eredetijében nem is Freude-t írt, hanem Freiheit-ot, amit a cenzúra miatt kénytelen volt megváltoztatni. Számomra így lett még magasztosabb ez a kórus.

A dallam diadalútja a változtatás után töretlen volt. Az Örömódát 1972-ben az Európa Tanács tette meg himnuszává, Herbert von Karajan hivatalos átiratában, szöveg nélkül, hogy a soknyelvű Európában ne legyen probléma az éneklés nyelve. 1985-ben az Európai Unió a Beethoven-dallamot választotta az EU himnuszává, ugyancsak szöveg nélkül.

Nagy embernek és nagy zenésznek kellett arra vállalkoznia, hogy helyreállítsa az eredeti szöveget: 1989. november 9-én a Berli Fal lebontásakor Leonard Bernstein a szimfónia IV. tételének kórusát a Schiller szándékából és reményéből sarjadt Freiheit szóval énekelte.

Az Örömóda kapcsolódni kezdett a mi történelmünkhöz is. Az Uniós csatlakozás bejelentésének hírére 2003. augusztus 19-én a Hősök Terén 4000 hangon és 250 hangszeren lendült a magasba, és diadalittasan beborította fél Budapestet.

2018. április 14-én, a vártnál is rosszabbul végződött választás után 6 nappal, az egyre erőteljesebben hangoztatott, egyre szélesebb körben terjedt „elcsalt választás” gyors ráhatásaként, az ellenzéki pártok (DK, LMP, MSZP, Jobbik) eddig sosem látott összefogásával, a Momentum szervezésével óriási tüntetést szerveztek, minden elérhető fórumon és felületen, a facebookon, plakátokon, röplapokon, léggömbökön szerteszálló hívásuk eredményeképpen elképesztően nagy

tömeg gyűlt össze. Utólag sem tudták megbecsülni, hogy százezer vagy kétszázezer, vagy talán még több fellázadt és fellázított, becsapott szavazó jött el, hogy igazi véleményét nyilvánítsa ki. A Momentum jól felkészült: színükben, a lilában tüntettek a lufik, a röplapok, a molinók és a zászlók is. Lila volt az az egylapos *Kézikönyv a változásról* címet viselő program, amelyben – ha gyerekesen is – de okosan osztják be az ember idejét vagy időhiányát. Fél perctől egy egész életig tartó program olvasható a térképpel, ábrákkal, iránymutatókkal dúszított lila lapon, s ha végigjárod a táblajátékokhoz hasonlóan megszerkesztett útirajzot, jutalmul megkapod a varázsos jelszót: „És bízz benne: Magyarország jobb hely lesz!” Ezzel a röplappal is a jókedvet, a kedélyt, a kölcsönös szeretetet, bizakodást alapozták meg a Momentumosok. Hangos szó nem volt, csúnya szavakat nem kiabáltak, csak olyat, ami az én szívemnek is jólesett („Orbán takarodj!” és: „Simicskának igaza volt!”), de ennél durvább nem történt. Hömpölygött, hullámozott a tömeg, szinte ringatott az összemosódó hangzavar. Zászlók, táblák színes forgataga – mintha ünnepelni jöttünk volna. Közben erre az egyszerű alkalomra nyomtatott szamizdat újságot is osztogattak, *Szamizdat Magyar Nemzet* címen, ami – otthoni olvasásra szánva – még utólag is felkorbácsolhatja a haragot, az indulatot.

A hatalmas tömeg látványát Fábíán Tamás, az Index fiatal, jóképű riportere így közvetítette: „Olyanok vannak együtt, akik pár éve egymás ellen tüntettek volna. A Kossuth téren jó a hangulat, de azért van feszültség, sokszor felcsendül az 'Orbán takarodj!' vagy a 'Takarodjatok!' , de amúgy teljesen békés a tüntetés. Nem is látni olyan arcokat, akik bármire készülnének. Az a nagy különbség az eddigi ellenzéki tüntetésekhöz képest, hogy teljesen vegyes a társaság, látszik, hogy a Jobbik nagy része rálépett a damaszkuszi útra, de vannak punkok, Kárpátia pólósok és Budapest pride-os aktivisták is.” A szónok szerepét Gulyás Balázs aktivista műsorvezető veszi át; őt a tömeg ismerősként üdvözölte. Most felteszi azokat a kérdéseket, amiket a tömeg vár, hogy válaszolhasson rá. „Csalás vagy nem csalás?” – és sorolja azokat a tényeket, amelyek ezt igazolják. Gulyás így fogalmaz: „Ez mind-mind csalás, a csalásnak pedig bukás a következménye.” Úgy gondolja, az volna tisztességes, ha új választást írnának ki. A tömeg felharsog: „Új választást! Új választást!” „Támogatást vártunk volna Ádertől, de az csak egy bajszos szar”. Gulyás meghirdeti a következő szombati tüntetést is, ami majd „határozottabban fogja érvényesíteni követeléseinket.”

Az igazán fontos beszédet a jól ismert Gyetvai Viktor mondja. Ő még csak húsz éves, kerek arcú, tiszta tekintetű kisfiú, de már komoly „mozgalmi múltja” van. 2016. május 14-én a Független Diákszövetség gyűlése után a Magyar Időknek a szervezet nevében a közoktatási szabályozás átláthatóságának, az érettségi szabályoknak a felmenő rendszerbe való bevezetésének fontosságáról nyilatkozott. 2018 az ő éve: január 19-re a Független Diákszövetség tüntetést hirdetett. A szervezet nevében nyilatkozó Gyetvai szerint a demonstráció célja, hogy felhívja a figyelmet a közoktatási rendszerben tapasztalt hiányosságokra. Akkor a Kossuth téren kétezren vettek részt. 2018. március 15-én az Opera előtt tüntettek a diákok, ahol Gyetvai a reménytelenség miatt külföldre távozó fiatalokról beszélt, és élhető közoktatást követelt. A rendezvény után a tüntetők egy része a Nemzeti Múzeumhoz vonult.

A mostani ellenzéki demonstráción az ő felszólalásában voltak a konkrét követelmények. Előadását „Mi vagyunk a többség!” jelmonddal kezdte. Majd a szónoklat: „Nemet mondunk az elnyomásra! Ez a kezdete valaminek, ami reményt jelent, hogy nem kell elmenni, hogy itt élhetünk békében, ahol nem eredményes a gyűlöletpropaganda. Ez a választási rendszer nem tisztességes. Nincs szabad sajtó. Akik ma félnek a fideszes nagyuraktól, azokhoz nem jut el az

információ, mert csak fideszes propaganda van. Meg kell fogadnunk, hogy nem hagyjuk elveszni a hazánkat. Tegye fel a kezét, aki képes és hajlandó kiállni azért, hogy Magyarország újra demokratikus ország legyen!” (Kiabálás, kezek a levegőben.)

„Ki szeretné, hogy ne a Fidesz kormányozzon? Ki gondolja úgy, hogy ezért szükség van arra, hogy mi magyarok összefogjunk? Tegye fel a kezét, aki úgy gondolja, hogy minden ellenzéki pártnak közösen kell tenni ezért?” (Kiabálás, egyre hangosabban, kezek a levegőben.) „Ki gondolja, hogy Magyarországon el kell indulnia az ellenzéki pártok közötti tárgyalásoknak?” (Igen, igen – zúg a tömeg.) „Tegye fel a kezét, aki szerint legközelebb egyetlen ellenzéki jelöltnek kell indulnia?” (Most már visszhang tölti be a teret: Egyetlennek, egyetlennek!)

„Tartsátok fel a kezeteiket, hogy az ellenzéki pártok is lássák! Mi vagyunk a nép, ezt a harcot közösen kell megvívni. Mutassuk meg, hányan gondoljuk úgy, hogy az ellenzéknek van esélye ezt a rendszert begyűrti?”

A tömeg a telefonokat lengeti: sok ezer telefon a magasban. „Csak együtt van esély!” És zúg a „Viktátor!”

A hivatalos program ezzel véget ért. Besötétedett, de a tömeg nem mozdult: érezhetően várakozott. Akkor felzendült a magasból a Himnusz, amit a százezres tömeg a megafonnal együtt énekelt. Még így, a tömegben is érzem a könnyeimet. A Himnusz alatt nekem mindig sírnom kell. A Himnusz után felhangzó első akkordokra a tömeg morajlani kezdett, a moraj belefolyt a gépzenébe. Az Örömóda zengett százezer torokból. A mobiltelefonok lámpái folyamatosan égtek, és – fáklya helyett – az emberek a mobiltelefonok fényére hajladoztak jobbra-balra, együtt, egy ütemre lengtek a karok. Százezer hang és százezer mobilfény indult el a Kossuth térről, és vitték az Örömódát az utcákon át, be a városba, át a Dunán, át Budára. Még a házak is mintha hajladoztak volna.

A tér, a város és a tömeg Örömódában úszott. A Himnusz és az Örömóda az emberek kettős vallomása volt arról, hogy hová akarnak tartozni: két hazához, a kisebb, a régtől miénk szülőföldhöz, és a nagyobb, a nemrég szerzett hatalmas hazához, Európához.

Évtizedek óta ez volt az első, igazi közösségélményem. Ki is rázott a hideg, miközben hazafelé menet tíz centivel a járda felett siklottam, és rájöttem, milyen igaza volt Schillernek, amikor az eredeti versszövegbe Freiheit-ot írt, hiszen szabadság nélkül nincs öröm. Freude, Freiheit, énekeltem magamban egészen hazáig. Közben eszembe jutott Kodály szép ajánlása is a Muzsikus Péter könyvből: ha sikerül olyan élményt adni a gyerekeknek, hogy elragadtatást érezzen, megkérdezze: Mi ez a gyönyörű? Akkor már el van látva. Hát ez olyan élmény volt.

Másnap reggel, csordultig mámorban, rohantam az internethez, megnézni, milyen visszhangja volt a tegnapi estének. – Politikai bolhacirkusz – mondta cinikus vállrándítással a miniszterelnökséget vezető miniszteranégyzeten. – Dögölj meg! – ordítottam a monitorra, és rávágtam az asztalra. A monitor azonnal elsötétült. Aztán az jutott eszembe, hogy ezeknek soha nem lehettek olyan önfeledt pillanataik, mint tegnap nekünk ott a téren. És ettől elmosolyodtam.

Május 26-án benyújtották a gyülekezési jog korlátozására vonatkozó törvényjavaslatot. Az új gyülekezési törvény szerint két embernél több nem mondhat közéleti dolgokról véleményt a nyílt utcán, házak előtt. (Ebből volt is vita, mert nemcsak a politikusok laknak házakban.) Nem kétséges: megszavazzák.

Ezek még a bolháktól is félnek.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2021 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!